

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Diplomová práce

2020

Bc. Alena Vaňousová, DiS.

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Alena Vaňousová, DiS.

Evaluaace rodinných konferencí

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Tatiana Matulayová, PhD.

2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, a že jsem všechny citované informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Diplomová práce vznikla v rámci projektu IGA_CMTF_2019_007 Inovace metod sociální práce s rodinou.

V Olomouci dne 2020

Bc. Alena Vaňousová, DiS.

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PaedDr. Tatianě Matulayové, PhD. za její odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu, kterou mi věnovala v průběhu zpracování diplomové práce.

Obsah

Úvod	7
1 Rodina v současné společnosti.....	8
1. 1 Význam rodiny.....	8
1. 2 Proměna rodiny ve společnosti	9
1. 3 Situace v ČR	11
1. 4 Důsledky proměny rodiny	12
2 Systém péče o ohrožené rodiny s dětmi v ČR a jeho transformace	14
3 Rodinná konference jako nový přístup k práci s rodinou.....	17
3. 1 Teoretická východiska.....	18
3. 1. 1 Lidsko-právní perspektiva na dítě a rodinu	18
3. 1. 2 Síťování.....	18
3. 1. 3 Participace a zplnomocňování.....	20
3. 1. 4 Koncept resilience rodiny	20
3. 2 Vznik rodinných konferencí a jejich rozvoj v ČR	21
4 Metodika realizace rodinných konferencí	25
4. 1 Cíle a průběh rodinné konference	25
4. 2 Rodinný plán.....	27
4. 2. 1 Evaluace rodinných konferencí a rodinných plánů	29
5 Empirická část práce	31
5. 1 Výzkumný problém a cíl	31
5. 2 Metodologie výzkumu.....	31
5. 2. 1 Výzkumný soubor.....	31
5. 2. 2 Metoda obsahové analýzy	32
5. 2. 3 Postup zpracování dat	33
6 Rodinné plány: základní informace	37
6. 1 Počet rodinných konferencí	37
6. 2 Místo konání rodinných konferencí	39
6. 3 Účastníci	42
6. 4 Otázky rodinných plánů	45
6. 5 Problémové okruhy	46

7 Rodinné plány: tematická analýza	48
7. 1 Tematická analýza problémových okruhů.....	48
7. 2 Zhodnocení relevance obsahu rodinných plánů.....	51
7. 3 Rozdělení úkolů	54
8 Shrnutí	58
Závěr	63
Zdroje.....	65
Seznam tabulek.....	70
Seznam grafů	71
Seznam obrázků	72
Seznam zkratk	73
Seznam příloh	74

Úvod

Tématem diplomové práce je evaluace rodinných konferencí jako nové inovativní metody sociální práce s rodinou, která byla v rámci projektu MPSV „Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny“ pilotně aplikována do českého prostředí v období jaro 2014 – podzim 2015. Od té doby se podařilo realizovat tuto metodu ve větší míře pouze v Pardubickém a Královéhradeckém kraji díky projektu RK centrum a v Praze prostřednictvím Centra rodinných konferencí Lata. Další rozvoj této metody by byl umožněn prostřednictvím lepší systémové podpory a osvěty, pokud by evaluační výzkumy potvrdily, že se jedná o účinný nástroj k posílení fungování rodin a rozšíření její podpůrné sociální sítě.

Tímto cílem – připravit a pilotně ověřit evaluaci rodinných konferencí v ČR – se zabývá výzkumný projekt Studentské grantové soutěže Inovace metod sociální práce s rodinou, jehož součástí je i má diplomová práce, která se soustředí na obsahovou analýzu rodinných plánů, které jsou stěžejním výstupem rodinných konferencí.

V první, teoretické části práce, se věnuji významu rodiny obecně, její proměně v postmoderní době a důsledkům této proměny, které poskytují vysvětlení potřeby transformace systému péče o ohrožené děti a zavádění inovativních metod do sociální práce s rodinou. Dále popisuji současnou podobu systému péče o ohrožené děti a rodinné konference jako nový přístup k práci s rodinou. Ve třetí a čtvrté kapitole rozebírám konkrétní teoreticko-metodologická východiska rodinných konferencí, jejich vznik a rozvoj v ČR a metodiku jejich realizování.

Ve druhé, empirické části diplomové práce vysvětluji cíl a metodologii svého evaluačního výzkumu, který byl proveden prostřednictvím kvantitativní i kvalitativní obsahové analýzy rodinných plánů a předkládám jeho výsledky. V poslední kapitole a závěru práce shrnuji a interpretuji zjištěné výsledky spolu s doporučeními, která vyplynula z mého výzkumu.

1 Rodina v současné společnosti

Jak vyplývá už z názvu rodinných konferencí, tato metoda se zaměřuje na práci s rodinou. Vysvětlení, co je myšleno pojmem „rodina“ však může být složitější, než se na první pohled zdá. Dříve se rodina definovala jako skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků jako např. sňatek, adopce. Takovéto užší vymezení rodiny najdeme u Matouška (2016, s. 177) ve slovníku sociální práce.

Dnes, v souvislosti s proměnou rodiny v postmoderní době, lze za rodinu považovat i skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním, kteří jsou propojeni vzájemně blízkými vztahy a náklonností. Takto chápe rodinu např. Kramer (1980, dle Sobotková 2001, s. 22), podle kterého existence intenzivních a kontinuálních, psychologických a emocionálních vazeb mezi blízkými lidmi charakterizuje rodinu, i kdyby se jednalo o nesezdaný pár nebo náhradní rodinu. I Matoušek a kol. (2013, s. 201) si uvědomuje změnu vnímání rodiny ve společnosti a vyjadřuje názor, že bude zřejmě brzy možné označit za rodinu takovou skupinu lidí, kteří se jako rodina cítí a to bez ohledu na to, zda dospělí uzavřeli sňatek, jsou opačného nebo stejného pohlaví a děti jsou biologicky příbuzné s dospělými.

„V současnosti totiž v zemích patřících do naší civilizace souběžně existuje množství forem rodinného soužití zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi.“ (Matoušek, Pazlarová, 2014a, s. 13)

Rodina složená z rodičů (nebo jednoho rodiče) a dětí se nazývá rodinou nukleární a rodinu rozšířenou o blízké příbuzné, prarodiče, strýce, tety atd. označuje pojem rozšířená rodina. Rodina, ve které jedinec vyrůstá jako dítě, bývá pojmenována jako rodina orientační, později když dospělý jedinec sám založí rodinu, bývá označena jako rodina prokreační. (Kraus, 2008, s. 80)

1. 1 Význam rodiny

V průběhu dějin se rodina velmi změnila, co však zatím stále zůstává, je její hlavní role, kterou je ochrana a výchova dětí. Pro zdravý psychický, fyzický a sociální vývoj dítěte má správně fungující rodina význam zcela klíčový. Pöthe (1996, s. 17) uvádí, že dlouhodobé sledování dětí vyrůstajících bez rodičovské lásky prokázalo, že tyto děti trpí v dospělosti častějšími duševními poruchami – jsou více depresivní, mají stálé úzkosti, jsou závislé na návykových látkách, objevují se u nich asociální formy chování a častěji se dostávají do

konfliktu se zákonem. Také podle Matějčka (1989, s. 32) má rodina dvě základní nenahraditelné funkce – zajištění citového zázemí všem svým členům a přípravu dětí pro život ve společnosti.

Podobně o významu rodiny píše i Matoušek s Pazlarovou (2014a, s. 14), když zdůrazňují, že i přes přebírání některých tradičních funkcí vznikajícím sociálním státem od konce 19. století v Evropě, zůstávají současné rodině v západní společnosti tyto role:

1. Podporování socializace – vychovávání dětí
2. Vztahová podpora dospělých lidí
3. Ekonomická podpora všech členů

Kraus s Poláčkovou (2001, s. 79) popisují význam rodiny a její funkce takto:

„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“

Na rodinu je tak pohlíženo jako na nejvýznamnější sociální skupinu, ve které člověk žije a ve které dochází k naplňování jeho potřeb. Fischer a Škoda (2008, s. 187) píše, že rodina zajišťuje člověku zázemí nezbytné ke společenské seberealizaci, stává se zdrojem zkušeností a vzorců chování, které by jinak člověk jen těžko získával z jiného prostředí. Každá rodina si podle nich vytváří určitý systém hodnot, který ovlivňuje chování členů rodiny v interakci s okolím. Rodina tak tvaruje jedince v průběhu jeho vývoje a stává se důležitým nositelem jeho budoucích společenských rolí a identity obecně.

Ne vždy se však rodině daří naplňovat všechny výše zmíněné funkce, je jen málo ideálních rodin, pokud vůbec lze říct, že něco jako ideální, dokonalá rodina existuje. Vždy záleží na míře, do jaké se rodiny snaží tyto funkce plnit. Pokud je rodina plní přiměřeně, lze podle Krause (2008, s. 80) hovořit o rodině funkční. Jestliže některé úkoly rodina nezvládá naplňovat dostatečně, ale celkový život rodiny není zásadně ohrožen, jedná se podle něj o rodinu dysfunkční. Afunkční rodina je pak taková, která nezvládá ani ty nejzákladnější funkce, je vnitřně rozložena a pro dítě se stává zdrojem negativního vývoje, poruch chování nebo dalších socializačních obtíží a sociálně patologických jevů.

1. 2 Proměna rodiny ve společnosti

Hned v úvodu této kapitoly bylo zmíněno, že definovat současnou rodinu je obtížné. Jednotná podoba rodiny v západní společnosti dnes neexistuje a domácnost složená z manželského páru a dětí, jak se dříve chápala tradiční rodina, tvoří dnes v Evropě asi jen

čtvrtinu všech domácností. (Možný, 2008, s. 25) Pro odborníky, kteří se ve své každodenní praxi dostávají do kontaktu s rodinou, ať už se jedná o sociální pracovníky, terapeuty, psychology atd., je však velmi důležité porozumět, jakou proměnou si rodina prošla a pochopit, v jakých podobách se lze s dnešní rodinou setkat. Proměna západní společnosti a spolu s ní i rodiny představuje (nejen) pro sociální pracovníky výzvu, na kterou se musí připravit.

Dějiny současné rodiny můžeme rozdělit na dvě časová období – etapa *moderní rodiny* od 19. století až do šedesátých let 20. století a etapa *postmoderní rodiny* od šedesátých let 20. století po současnost. V prvním případě vidí Singly (1999, s. 89-90) souvislost mezi vývojem instituce manželství a zaměřením na interpersonální vztahy. Referenční model se skládá ze tří prvků: manželská láska, přísná dělba práce mezi mužem a ženou a pozornost věnovaná dítěti, jeho zdraví a výchově. Všeobecně přijímaným vzorem se stává rodina, kde muž chodí do práce, vydělává peníze na živobytí, žena zůstává doma, stará se o domácnost a pečuje o děti. Od šedesátých let 20. století je však tento model kritizován řadou žen z feministického sociálního hnutí. Se zvyšujícími ekonomickými požadavky a zvyšování životní úrovně už přestává být možné, aby se ženy držely dále od veřejného ekonomického života. Stabilita manželství klesá, je uzákoněn rozvod vzájemnou dohodou a přichází rozvoj soužití mimo manželství.

Možný (2002, s. 201) si všímá, že spolu s nárůstem rozvodovosti, přináší sexuální revoluce v šedesátých letech 20. století rozvoj antikoncepce a s ní spojený pokles porodnosti, od sedmdesátých let dochází k odkládání rodičovství, zvyšování věku sňatku a již zmiňovanému rozvoji nesezdaného soužití. V osmdesátých letech se velká část porodnosti začíná realizovat mimo manželskou rodinu a přibývá domácností s jedním rodičem a dětmi.

K proměně dochází i v případě intimního soužití partnerů, kdy do manželství vstupuje muž i žena s mnohými sexuálními zkušenostmi. Ženy, stejně jako muži, dnes od manželství očekávají právo na sexuální rozkoš a spousta z nich pokládá bohatý a uspokojující intimní život za podmínku úspěšně fungujícího manželství. Nejsou-li spokojeny, nemají problém hledat toto naplnění jinde. (Giddens, 2012, s. 4-22)

Přechod moderní rodiny k rodině „postmoderní“ je podle Singlyho (1999, s. 91) charakteristický výraznějším zaměřením na vztahy, které však už nemají hodnotu samy o sobě. Jejich hodnota se projevuje tehdy, pokud dokážou uspokojit každého člena rodiny. „*Šťastná rodina*“ je dnes méně přitažlivým ideálem. Důležité je, aby byl člověk šťasten sám za sebe.“ (Singly, 1999, s. 91) Manželský život se proto stal nestálým, křehkým. Už není viděn jako něco žádoucího a přitažlivého, pokud by znamenal uzavření do předem určených rolí.

I z těchto důvodů je soužití v nesezdaném svazku v současné době přijímáno kladně, protože je vnímáno jako méně rigidní forma soužití, která vyhovuje a lépe reaguje na individuální požadavky každého z partnerů. (Singly, 1999, s. 89)

Jak lze vidět, v dnešní době se rodinné vztahy zakládají především na citových vztazích, které jsou pro rodinu stěžejní, ale může jejich prostřednictvím i padat. City jsou hezká věc, umějí být ale také velmi křehké, což se ukazuje na četných rozvodech a rozpadech vztahů. Také spolu s klesajícím významem a potřebou reprodukce, nabývají na legitimitě a důležitosti jiné typy domácností, od nejrozličnějších typů nesezdaného soužití, neúplných rodin, znovu poskládaných rodin, registrovaných partnerství, rodin s adoptovanými dětmi či dětmi v pěstounských péčích atd. A jak píše Možný (2008, s. 24), nemusí se nám to líbit, ale nemůžeme to nevidět.

Obzvláště sociální pracovníci a další odborníci, kteří pracují s rodinou a dětmi, si musí uvědomit, že rozšiřující se trend zvyšujícího se počtu dětí narozených mimo manželství, neúplných rodin a svobodných matek samoživitelek, může vést ke zhoršeným sociálním i ekonomickým podmínkám takových domácností, které mohou negativně ovlivnit výchovu a vývoj dětí (Sociotrendy, 2015a, s. 11).

1. 3 Situace v ČR

I v České republice lze vysledovat výše popsanou proměnu rodiny. Podle Zprávy o rodině z roku 2017 (Kuchařová a kol., 2017, s. 7) se především po roce 1989 zvyšuje průměrný věk při sňatku i narození prvního dítěte, stoupá počet rozvodů, podíl nesezdaných soužití a počet dětí narozených mimo manželství. Rodičovství tak už není nutně spojované s manželstvím. Navzdory přetrvávajícímu přání lidí založit rodinu a mít děti, což je stále považováno za něco, co má velkou hodnotu, ubývá sňatků a porodnost se dlouhodobě pohybuje pod hranicí reprodukce.

I přes to, že v české společnosti roste tolerance vůči rozvodům, nestabilitě manželství nebo partnerství, k různým formám soužití, k rodičovství bez stálého partnerství mají Češi ve srovnání s jinými západními státy spíše „tradičnější“ postoje ohledně rodiny a rozdělení genderových rolí, což se nejvíce ukazuje v participaci mužů a žen na trhu práce a sladování práce s rodinou, kdy muži tráví více času prací a ženy péčí o děti a domácnost. Přetrvávání tohoto rozdělení bývá vysvětleno příjmovými rozdíly mezi muži a ženami, nastavením rodičovského příspěvku a společenskými normami. (Kuchařová a kol., s. 20; s. 8)

1. 4 Důsledky proměny rodiny

Jmenované změny v předchozích kapitolách však přináší i mnohé negativní důsledky – zejména v případě neúplných rodin se jedná o zhoršenou finanční situaci ve srovnání s rodinami úplnými. Největší finanční položkou jsou pro rodiny samoživitelů náklady na bydlení, pokud žijí v nájemních bytech. Neúplné rodiny s dětmi častěji bydlí v neadekvátních podmínkách a jsou častěji ohroženy ztrátou bydlení. Dalším důsledkem nestabilních rodinných svazků a vysokého počtu rozvodů je narůstající riziko psychických obtíží a výchovných problémů u dětí. (Kuchařová a kol., 2017, s. 8)

Proměna rodiny (nejen) v české společnosti a demografické i sociální změny, které s sebou přinesla, vytváří dle mnohých odborníků takové prostředí, které rodinu oslabuje z hlediska plnění jejích základních funkcí tak, jak byly popsány výše. Do budoucna pak reálně hrozí, že poroste počet rodin ohrožených nějakými riziky – především ekonomickými, které se odrazí i v psychických a sociálních problémech (Rieder a kol., 2017, s. 68).

Kromě ekonomického nedostatku, chudoby, nedostačujícího bydlení a nízké životní úrovně jsou podle Mynarské a kolektivu (2015, s. 25) rodiny v současné společnosti ohroženy také sociálním vyloučením a chybějícími sociálními sítěmi (přátelé, širší rodina), stigmatizací a diskriminací ze strany institucí a právních norem, pracovním přetížením a s ním spojeným stresem (projevující se různými zdravotními a psychickými obtížemi), chybějící stabilitou rodiny, rizikem rozvodu, jehož důsledky se negativně projeví především na dětech, zdravotními problémy (zejména zdravotním postižením), násilím a závislostí na alkoholu. Obtíže v těchto oblastech hrozí, jak se Mynarská a kol. domnívají (2015, s. 26), především u zmiňovaným neúplným rodinám s jedním rodičem, dále různým variacím rodin vzniklých v důsledku rozvodu či rozchodu, velkým rodinám se třemi a více dětmi, náhradním rodinám s dětmi v adoptivní či pěstounské péči, rodinám migrantů a rodinám se zdravotně postiženými členy.

Vzrůstající počet rodin s problémy ve výše zmíněných oblastech, kde se hromadí důsledky různých osobních a sociálních znevýhodnění, je tak mimo jiné odrazem stavu, ve kterém se nachází vztahy postmoderní společnosti. Takové rodiny se pak často stávají místem, kde dochází ke špatnému zacházení s dětmi či s jinými členy a hrozí její rozpad. Dítě bez příznivých podmínek pro vývoj lze označit za ohrožené, protože je pravděpodobné, že bude mít problémy se sociálním fungováním nejen v budoucnosti. Ohrožení na životě i psychickém zdraví mohou být i dospělí členové rodiny, pokud v ní dochází k nějakému násilí

a zneužívání. Často se tak děje u žen, starých, nemocných či postižených lidí. (Matoušek, Pazlarová, 2014b)

Podle Zprávy o rodině z roku 2017 tato vzrůstající ohrožení rodin vyvolávají otázku „*nakolik je rodina sférou soukromou a nakolik „zájmem veřejným“, nakolik ji chápat jako instituci a nakolik jako svébytnou sociální skupinu s autonomními sociálními vazbami a rolemi.*“ (Kuchařová a kol., s. 22) Na základě odpovědi na tuto otázku pak závisí míra státních intervencí do rodiny a míra zodpovědnosti samotných rodin za výchovu svých dětí.

Se zvýšeným počtem ohrožených rodin a dětí, které žijí v sociálně nepříznivých podmínkách jako je chudoba, sociální vyloučení, nezaměstnanost, dluhy, riziko ztráty bydlení atd., totiž roste i jejich závislost na státu, na pomoci úřadů a služeb, jak uvádí Analýza inovativních služeb pro rodiny s dětmi v České republice z roku 2017, a z těchto rodin se mnohdy stávají tzv. „profesionální klienti“:

„Zvýšené riziko závislosti na službě bylo identifikováno u rodičů bez stabilního bydlení, kteří využívají služeb azylových domů, případně zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (tzv. dobrovolné pobyty spojené s nácvikem rodičovských dovedností). Ze strany poskytovatelů pomoci a služeb je tato závislost některými faktory podporována systémově, především nedostatečnými motivačními prvky systému a chybějící návazností nebo koordinací jednotlivých typů pomoci.“ (Institut projektového řízení a.s., 2017, s. 64)

Proměna rodiny v postmoderní společnosti ve stále méně stabilní jednotku, zvyšující se počet ohrožených rodin s dětmi, jejich rostoucí závislost na státní podpoře, poskytovatelích pomoci a odborných služeb, rezortní roztříštěnost a nejednotný postup při řešení životních situací ohrožených dětí a rodin ovlivňují současnou situaci sociální práce a jsou jedním z hlavních důvodů, proč řada odborníků volá po změně systému práce s rodinou. Snahy o uvedení inovativních metod (mimo jiné právě rodinné konference) do sociální práce s rodinou jsou také jedním z důsledků postupné transformace péče o ohrožené děti.

2 Systém péče o ohrožené rodiny s dětmi v ČR a jeho transformace

Péči o ohrožené děti a rodiny v obtížných životních situacích zajišťují v České republice orgány sociálně-právní ochrany dětí, kterými jsou krajské a obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, úřady práce, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany (tzv. pověřené osoby).

Základními právními předpisy, podle kterých se řídí sociálně-právní ochrana dětí, jsou Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte. Zásadním právním předpisem je pak zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který definuje ochranu dětí jako (§ 1):

- a) *„ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) *ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) *působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d) *zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováno ve vlastní rodině.“*

Kromě tohoto právního předpisu upravuje další opatření na ochranu dětí ještě zákon o rodině, zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy. Základním principem těchto dokumentů je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. Sociálně-právní ochrana dětí je poskytována bez rozdílu všem dětem a to bezplatně. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí používá pro označení „ohrožené dítě“ pojem „dítě, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana dětí“ a v § 6 lze najít jejich konkrétní výčet.

Systém sociálně-právní ochrany dětí v České republice však není dokonalý a má poměrně velké rezervy v oblastech vysokého počtu dětí v ústavní péči, malé nabídce preventivních služeb a alternativních forem práce pro rodiny s dětmi, v nerovnoměrném rozdělení finančních zdrojů, v nejednotné agendě péče o ohrožené děti a absenci sledování a vyhodnocování kvality (Jůzová Kotalová, 2018).

Jako reakce na tyto skutečnosti byly v rámci rodinné politiky vypracovány různé dokumenty jako: Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011, Národní strategie péče o ohrožené děti, Národní akční plán na období 2012–2015, Národní akční plán na období 2016–2018 (Odbor rodiny a ochrany práv dětí, 2012). MPSV dále přišlo s projektem nazvaným „Systémová podpora procesů

transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny“ jehož cílem byl rozvoj a vytváření nových postupů práce s ohroženou rodinou a dětmi. Součástí tohoto projektu bylo i vytvoření národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, kterou česká vláda schválila v roce 2012. (Právo na dětství, Ukončené projekty [online]) Dalším neméně důležitým krokem se stala i novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v roce 2012 a dalších právních norem.

Tyto dokumenty přinesly reformu v těchto oblastech: práce orgánů sociálně-právní ochrany a soudů, tvorba sítě služeb pro práci s rodinami a na podporu náhradní rodinné výchovy, rozvoj a profesionalizace pěstounské péče, transformace pobytových zařízení. Cílem reformy je posílit prevenci, stanovit závazné postupy, další rozvoj náhradní rodinné péče a zavedení standardů kvality práce. (Odbor rodiny a ochrany práv dětí, 2012) Principy, ze kterých reforma vychází, jsou tyto:

- *„Nejlepším prostředím pro dítě je rodina, resp. rodinné prostředí a bylo by ideální, kdyby každé dítě mohlo vyrůstat v rodině.*
- *Institucionální péče by měla být poslední možností při řešení situace dítěte, přednost má vždy náhradní rodinná péče, pro kterou je třeba vytvořit systém podpory a doprovázení.*
- *Výkon sociálně-právní ochrany dětí je nutné profesionalizovat, zavést do této oblasti standardy kvality práce a využívat pro ochranu práv dětí moderních vědeckých poznatků a metod sociální práce.“* (SocioFactor s. r. o., 2013, str. 9)

Podstatou celé transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny je tak návrat k dítěti a postavení jeho zájmů do centra pozornosti sociálních pracovníků (Jůzová Kotalová, 2018). Prioritou se stává snaha o systematickou práci s rodinou, která zajistí setrvání dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Proto je kladen velký důraz na zmiňovanou prevenci.

I přes dosud uvedené strategické plány, dokumenty, úpravy v novelizacích a snahy o transformaci systému služeb pro děti a rodiny zůstává tento systém pro českou vládu spíše na okraji pozornosti a větší změny nastávají jen pomalu. Koordinovaná, řízená podpora dětem a rodinám v obtížných situacích, pomoc spolupracujících subjektů, které jednají v nejlepším zájmu dítěte a jsou transparentně financované, standardizované a efektivně kontrolované, to je ideální stav, ke kterému by náš systém služeb pro rodiny s dětmi rád směřoval, ale cesta k němu bude zřejmě ještě dlouhá. (Institut projektového řízení a.s., 2017, s. 110).

V současné době probíhá od roku 2018 další projekt MPSV ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvem zdravotnictví nazvaný „Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice“. Projekt se snaží reagovat na už zmiňovanou rezortní roztržičnost a nejednotný postup řešení životních situací ohrožených dětí a rodin. Projekt je koncipovaný na čtyři roky, během kterých chce přezkoumat podmínky sociálně-právní ochrany dětí v ústavní péči, detailně popsat procesy směřující k naplnění jejich potřeb, zvýšit kvalitu a udržitelnost systému služeb pro ohrožené děti prostřednictvím podpory krajů v realizování základního práva dětí na život v rodině. (Právo na dětství, Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice [online])

Součástí transformace péče o ohrožené děti se stalo i využívání moderních metod sociální práce orgány sociálně-právní ochrany dětí jako systematické vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny, ze kterého vychází tvorba individuálního plánu dítěte, obsahující definici příčiny ohrožení dítěte, postup k zajištění jeho ochrany a k poskytnutí pomoci rodině, časový harmonogram výkonu těchto opatření, vymezení cílů, vymezení jednotlivých kroků pro jejich uskutečnění a hodnocení, jak se daří naplnit vytyčené cíle. Dále využívání případových konferencí pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí za multidisciplinární spolupráce s dalšími aktéry jako např. školou, policií, sociálními službami, zdravotnickými zařízeními atd. (Odbor rodiny a ochrany práv dětí, 2012) V roce 2009 se součástí metodického doporučení MPSV č. 3/2009 pracovníkům OSPOD k vytvoření individuálního plánu péče o dítě staly i rodinné konference, jako jeden z inovativních přístupů pro práci s rodinou.

Další rozvoj rodinných konferencí souvisí s již výše zmiňovaným projektem MPSV „Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny“ a národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, která se snaží zavést takový způsob práce s rodinou, který povede k participaci dítěte a rodiny na rozhodovacích procesech, které se jich bezprostředně týkají, aby tak byla zajištěna ochrana práv každého dítěte a zvyšování kvality jejich života (Jirásek, Ženíšková, Pavlíková, 2015, s. 11). Rodinné konference představují jeden ze speciálních přístupů, který tyto cíle pomáhá naplňovat. Jakým způsobem se jim to daří a z jakých teoreticko-metodologických perspektiv vycházejí, bude vysvětleno v následující kapitole.

3 Rodinná konference jako nový přístup k práci s rodinou

V rámci projektu MPSV „Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny“ byla rodinná konference v České republice pilotně aplikována jako nová metoda práce s ohroženou rodinou. Spíše než o metodě sociální práce s rodinou je však v případě rodinné konference vhodnější mluvit jako o jiném přístupu k rodinám, který jim umožňuje hledat vlastní řešení obtížných situací a respektuje způsob řešení, který si samy vybraly. Tento přístup věří v kompetence rodin dělat racionální a správná rozhodnutí o svých dětech, pokud jsou jim poskytnuty potřebné informace a podpora. V tomto ohledu se jedná o inovativní přístup, který v mnohých odbornících vyvolává pochybnosti, jestli něco takového může fungovat, a proto představuje v českém systému péče spíše ojedinělou možnost, jak rodinám ponechat právo rozhodovat se samy za sebe (Právo na dětství, 2015, s. 4).

Principem, ze kterého rodinná konference vychází, je ponechání odpovědnosti rodině za její vlastní situaci – *„Metoda přináší pouze postupy, které umožňují aktivizovat vlastní rozhodování a zdroje vedoucí k řešení, podporuje a zplnomocňuje rodinu (nukleární i širší) v tom, aby si v první fázi řešení svého problému uměla pomoci sama a využila k tomu to nejvíce přirozenější – sílu, možnosti a zdroje celé rodiny a širšího okolí, využívá tak přirozených vazeb komunity.“* (Joklová, 2015, s. 30)

Od tradičních přístupů, kde je klíčovou osobou při hledání řešení sociální pracovník, se tak liší tím, že v rodinné konferenci je nositelem řešení rodina a další blízké osoby. Metodickým nástrojem je nabídka relevantních odborných informací o problémech a vhodných službách. (Van Pagée, 2014, s. 5)

Důrazem na respektující přístup k sebeurčení rodiny a k využití jejích vlastních zdrojů místo autoritativního rozhodování institucí, přináší rodinné konference nový rozměr do oblasti sociální péče. Rodinné konference umožňují, aby se systém služeb dostal do partnerství s rodinami v rámci úsilí o dosažení řešení problémů (Jirásek a kol., 2015, s. 52). Rodina získává šanci naplánovat vlastní řešení a aktivně ovlivnit těžkou situaci v rodině, ne jen čekat na pomoc či zásah zvenčí. Rodinné konference tak mohou fungovat jako prevence vůči vznikající závislosti rodin na pomoci státu tím, že se snaží posilovat silné stránky celé rodiny a nacházet zdroje v širší rodině a blízkého okolí.

„Cílem zavádění přístupu rodinných konferencí tak není jen využití nové metody sociální práce, nýbrž rozvoj celé společnosti skrze aktivizaci a posilování kolektivní odpovědnosti komunity a občanů při řešení problémů.“ (Jirásek a kol., 2015, s. 52)

3. 1 Teoretická východiska

3. 1. 1 Lidsko-právní perspektiva na dítě a rodinu

Principy rodinné konference vycházejí mimo jiné z lidsko-právní perspektivy na dítě a rodinu, která vidí v dodržování jejich práv hodnotu. Nejvýznamnějším dokumentem je v tomto ohledu Úmluva o právech dítěte z roku 1989, kterou ratifikovala i Česká republika a která staví na zásadách zabezpečení dobrého vývoje, ochrany a přežití dětí a zajištění participace dětí na životě společnosti a jejich právní subjektivitu. Mimo jiné deklaruje Úmluva v čl. 13 právo na informace a právo dítěte vyjádřit se k záležitostem, které se jej týkají a v nichž se rozhoduje o něm samém. Tato procesní práva dítěte upravuje také čl. 17 Listiny základních práv a svobod. Účast dítěte během všech fází rodinné konference a jeho zapojení do rozhodovacích procesů je jeden ze způsobů, jakým se rodinné konference snaží změnit přístup k dětem tak, aby opravdu docházelo k naslouchání jejich přání a potřeb.

Dalším důležitým dokumentem je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která v článku 8 prohlašuje právo na respektování soukromého a rodinného života a říká, že státní orgán nesmí do tohoto práva zasahovat vyjma případů, kdy je to v souladu se zákonem a nutné v demokratické společnosti s ohledem na zájem národní a veřejné bezpečnosti, předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky a ochrany práv a svobod jiných lidí.

Podobně deklaruje právo rodičů na péči o děti a jejich výchovu i Listina základních práv a svobod v čl. 32 odst. 4, která je součástí ústavy ČR. Práva rodičů mohou být podle tohoto článku omezena a děti odebrány z rodiny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu a na základě zákona.

Rodinné konference jsou postaveny na těchto principech využívání občanských práv s cílem minimalizovat zásah státu do života rodiny, a to prostřednictvím plně respektujícího přístupu, který podporuje samostatné rozhodování rodin (Jirásek a kol., 2015, s. 47).

3. 1. 2 Síťování

Dalším konceptem, ze kterého rodinné konference vycházejí, je tzv. síťování. Touto metodou je myšlen rozvoj a udržování sociálních sítí, vytváření podmínek pro výměnu zdrojů a vzájemnou spolupráci. V sociální práci jde o jednu z forem koordinace, sociální pracovník mapuje okolí klienta a pomáhá definovat aktéry v síti. Síťování lze využít pro přímou práci s klientem i pro koordinaci a navazování spolupráce mezi poskytovateli služeb a dalšími subjekty (Gojová, 2007, s. 148).

I samotná metoda síťování je jedním z důsledků transformace systému péče o ohrožené rodiny s dětmi a s jejím využíváním se lze v současné sociální práci setkat čím dál častěji. Tato metoda umožňuje sdílet zdroje, kontakty, dovednosti, znalosti, spojuje lidi a subjekty na různých úrovních, přináší nové myšlenky a řešení a propojuje služby v lokalitě klienta, a tak zajišťuje komplexní řešení jeho potřeb i vzájemnou komunikaci mezi všemi aktéry sítě. Síťování je velmi praktickým nástrojem pro sociální pracovníky, díky kterému mohou lépe zvládat pracovní zatížení a stres (Poláčková a kol., str. 47).

Sítí rozumíme formální či neformální spojení lidí a organizací, je to síť vztahů, která vytváří prostor pro vzájemnou komunikaci a spolupráci. Sociální síť je pak tvořena osobami a neformálními skupinami. Koncept sociálních sítí se v sociologii a sociální antropologii začal objevovat v 60. letech 20. století a byl používán při výzkumu rodin a jejich podpůrných sociálních sítí. Postupem času začal být využíván i v jiných oborech (Gojová, 2007, s. 143).

„Metoda síťování vychází ze systemického přístupu, který se dívá na člověka v celé šíři jeho sociálních a vztahových souvislostí, člověk je součástí různých sociálních systémů a sítí, které sám vytváří, stává se jejich součástí. Tyto sítě člověka zároveň ovlivňují, způsobují problémy, nebo ho podporují.“ (Ludewig dle Komárková, 2015 [online]).

Kromě systemického přístupu vychází tato metoda i z ekologické perspektivy, která pohlíží na člověka jako na součást jeho prostředí, se kterým je v neustálé interakci (Novotná, 2014, s. 109). S těmito pohledy na klienta, který není sociálně izolovanou jednotkou, ale je součástí nějakého systému a prostředí, které jej ovlivňují, pracuje i metoda síťování. Sociální pracovník si díky ní vytváří ucelený obraz o klientovi v určité situaci, v určitém prostředí s konkrétními zdroji pomoci v jeho sociální síti.

Předpokladem metody síťování, na jehož základě jsou postaveny i principy rodinné konference, je myšlenka, že nezbytným a primárním zdrojem pomoci a podpory při řešení problémů klienta je jeho neformální sociální síť, kam patří především rodina (členové nukleární i širší rodiny), přátelé, známí, kolegové z práce, kamarádi ze školy, sousedé, komunita apod. (Sociotrendy, 2015b, s. 72). V rámci síťování a propojování zdrojů pomoci jak z institucionální, formální sítě, tak i té neformální, nesmí sociální pracovník opomenout rodinné a blízké vztahy klienta. Naopak musí v první řadě vyvinout snahu zmapovat sociální síť klienta a zapojit ji do řešení jeho problémů. Výhodou takového počínání je větší šance omezení závislosti klienta na poskytování sociální pomoci.

3. 1. 3 Participace a zplnomocňování

Rodinné konference jsou dále postaveny na participaci a zplnomocnění (anglicky empowerment). V praxi sociální práce se oba tyto koncepty velmi často prolínají a doplňují.

Princip participace, který je v obecné rovině podstatnou složkou antiopresivního přístupu v sociální práci, předpokládá zapojení klientů do plánování, koordinace a vyhodnocování služeb tak, aby se zároveň vytvořila příležitost pro jejich „zmocňování“. Tím se zvyšuje pravděpodobnost, že poskytované služby budou opravdu odpovídat potřebám klientů. V užším pojetí lze participaci chápat jako způsob partnerské komunikace mezi klientem a sociálním pracovníkem, kdy je klientovi nabízena spoluúčast při posouzení své životní situace, volbě cíle intervence i při výběru prostředků společného úsilí (Navrátil a kol., 2014, s. 348). Zmocňování pak znamená pomoc lidem, aby získali větší kontrolu (moc) nad vlastní životní situací a podmínkami. Mullaly (1993) chápe zmocnění ne jako nějakou techniku, ale spíše jako cíl a proces překonání oprese.

„Hlavní předpoklad, který podpírá zmocnění, je myšlenka, že lidé nejsou objekty, které je možno zneužívat, ovládat a utiskovat. Lidé jsou subjekty s vrozenou důstojností a hodnotou, která by neměla být podmíněna rasou, rodem, třídou nebo jinou základní charakteristikou. Všichni lidé by měli mít ve svých životních situacích a sociálních podmínkách přijatelné příležitosti a možnosti.“ (Mullaly, 1993, s. 162–163).

Oba tyto principy tak vychází z předpokladu, že aktivní účast lidí při řešení jejich problémů v nich vytváří silné emoční vazby, respekt k výsledkům práce a mají větší zájem o dodržování dojednaných pravidel. Participační metody přispívají k osvojování kompetencí, schopností a návyků, které posilují sebevědomí klientů a pomáhají jim uvědomit si, že každý problém má řešení a není proto potřeba podléhat pasivitě a mentalitě poražených (Šťastná, 2019 [online]).

Podobně i rodinné konference poskytují lidem možnost samostatně se rozhodovat, a podílet se tak na tom, jak bude vypadat jejich život. Se zkušeností, že lidé mohou sami rozhodovat o podobě řešení, roste také jejich pocit naděje ohledně jejich možností v budoucnosti (Meijer, Schout a Abma, 2019, s. 12).

3. 1. 4 Koncept resilience rodiny

Výše popsané principy se spojují v perspektivě resilienčního přístupu podle Walshové a Pattersonové (dle Navrátil, 2014, s. 98–110), který je v rodinných konferencích rovněž uplatňován. Koncept resilience (neboli nezdolnosti) rodiny se zaměřuje na to, co rodinu

posiluje, co jí pomáhá překonat těžkosti a krize, ve kterých se ocitá. Jedním z východisek tohoto přístupu je také sociálně ekologické pojetí, které zdůrazňuje vliv širšího příbuzenství na resilienci rodiny, ale také propojenost člověka s prostředím, se kterým interaguje, a tak se navzájem ovlivňují. Čím je kvalita prostředí, ve kterém člověk žije, lepší, tím jsou vyšší šance na to, že i jeho sociální fungování bude lepší.

V této souvislosti se rodina musí potýkat s řadou rolových očekávání a požadavků okolí, které se často mění z hlediska povahy, intenzity a času. I rodina, která tyto nároky okolí nezvládá a ocitá se v krizi, má podle konceptu rodinné resilience potenciál k tomu, aby se „odrazila ode dna“ a obnovila své fungování – neboli resilienci. „*Tu Pattersonová definuje jako určitou schopnost rodiny rozvinout a/nebo dosáhnout zdravého fungování a úspěšně se přizpůsobit životním výzvám a rizikům.*“ (dle Navrátil, 2014, s. 98). Rodiny se podle ní mohou stát resilientní na základě vyvažování požadavků (nároků) a schopností (možností), pokud se jim nedaří dosáhnout rovnováhy, dostávají se do krize, která, pokud trvá příliš dlouho, může vyústit v rozpad rodiny.

Rodinné konference se tak dobře doplňují s tímto teoretickým konceptem rodinné resilience, jejímž hlavním principem je hluboká důvěra v rodinný potenciál obnovy a růstu navzdory přítomné krizi. Metoda rodinných konferencí věří v sílu a přání rodiny postarat se o vlastní členy domácnosti, klade sociálně-ekologický důraz na význam okolí a širšího příbuzenstva a zaměřuje se na hledání a rozšiřování zdrojů a možností rodiny tak, aby se zdroje pomoci vyrovnaly nárokům na ni kladeným.

3. 2 Vznik rodinných konferencí a jejich rozvoj v ČR

Původ rodinných konferencí vychází z odkazu původních obyvatel Nového Zélandu, Maorů, pro které rodinu netvoří pouze nejbližší příbuzní, ale celý kmen. Tradiční maorské způsoby rozhodování se na Novém Zélandu propojily s těmi evropskými v důsledku vzrůstajícího počtu domorodých maorských dětí, které byly odebírány z rodin a počtu soudních řízení případů ohrožených dětí. Přání maorských obyvatel převzít svůj život do vlastních rukou, snahy státní správy snížit náklady na náhradní péči o děti a přijetí novozélandské charty práv dítěte přispěly k rozvoji rodinných konferencí, které, ač byly zpočátku využívány pouze v oblasti trestné činnosti mládeže, se začaly využívat i v dalších případech ohrožených dětí a v roce 1989 se staly součástí novozélandské legislativy. Ta určila rodinné konference jako pevnou, a dokonce primární součást péče o ohrožené dítě včetně trestněprávní oblasti u mládeže, která má předcházet všem zásadním rozhodnutím soudu

v této problematice. Tento zákon jasně vymezuje právo občanů zachovat kontrolu nad situací, činit všechna rozhodnutí a během rodinné konference přijít s vlastním plánem řešení (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015, s. 8).

„Tato metoda způsobila revoluci v péči o děti a mládež a její pozitivní výsledky přilákaly pozornost dalších zemí včetně Nizozemska, které učinilo první kroky k zavedení tohoto modelu v roce 1998. Přístup není již vnímán pouze jako metoda sociální práce, ale jako jeden z kroků v rozvoji celé společnosti, který posiluje pozici občanů. Jejím cílem je zakotvení práva na upřednostnění vlastního plánu občanů před plánem institucionálním. (...) Celý koncept posiluje respektující přístup k sebeurčení rodiny a k využití jejích vlastních zdrojů namísto autoritativního rozhodování institucí.“ (Pavlíková a kol., 2015, s. 7).

Rozvoj rodinných konferencí v České republice přichází jako reakce na výše popsané snahy o transformaci systému služeb a cíle zavést takový způsob práce s rodinou, který povede k participaci dítěte a rodiny na rozhodovacích procesech a vlastním sebeurčení. Ještě před projektem MPSV „Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny“ a národní strategii ochrany práv dětí „Právo na dětství“, se na zavádění tohoto přístupu do českého prostředí podílelo pár neziskových organizací. Několik setkání s principy rodinných konferencí uspořádalo občanské sdružení Rozum a cit. V roce 2011 pak mezinárodní organizace LUMOS zorganizovala v Praze dvoudenní seminář zabývající se rodinnými konferencemi. Pilotní projekt zavádění rodinných konferencí do praxe ve službách pro rodiny s dětmi zrealizovala na jaře roku 2013 organizace Amalthea z. s. Částečně je tento přístup využíván také v rámci restorativní justice (Jirásek a kol., 2015, s. 11).

Od jara 2014 do října 2015 byl v rámci projektu MPSV „Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny“ (pod klíčovou aktivitou 05 „Podpora vzniku nových typů pracovních pozic na trhu práce ve službách v oblasti náhradní rodinné péče“) proveden pilotní program na zavedení rodinných konferencí v ČR. Evaluační analýza pilotního projektu rodinných konferencí (Jirásek a kol., 2015) uvádí, že české pracovníky OSPOD, koordinátory a administrátory pomáhali proškolit pracovníci z nizozemské centrály pro rodinné konference Eigen Kracht Centrale (v překladu „Vlastní silou“), která je jedním ze zakládajících členů evropské sítě Konferencí rodinných skupin (KRS) a která se díky svým 15letým zkušenostem podílela na aplikaci rodinných konferencí i v jiných zemích Evropy.

Tento pilotní projekt byl v ČR realizován v osmi krajích – Jihomoravském, Královéhradeckém, Moravskoslezském, Olomouckém, Pardubickém, Středočeském, Ústeckém a Kraji Vysočina. Ve spolupráci s 35 pracovišti OSPOD bylo v metodě rodinných konferencí proškoleny dohromady 57 pracovníků OSPOD, 47 koordinátorů a 7

administrátorů. Z celkového počtu 50 navržených konferencí jich bylo během evaluačního období zrealizováno pouze 17 (Jirásek a kol., 2015, s. 11).

Evaluační analýza tohoto pilotního projektu rodinných konferencí zjišťovala účelnost a využitelnost tohoto přístupu pro systém péče o ohrožené děti v České republice a na základě svých poznatků přichází s doporučeními, která se snaží přispět k postupnému zkvalitnění a rozvoji rodinných konferencí v ČR. I přesto, že výzkum prokázal, že rodinné konference jsou efektivním způsobem jak (podle Jirásek a kol., 2015, s. 54):

- *„získat reálný obraz o situaci a potřebách ohroženého dítěte v rodině*
- *bezpečně a ohleduplně komunikovat o potřebách a pocitech ohroženého dítěte*
- *získat informace o vzájemných vztazích, silných i slabých stránkách rodiny*
- *rozšířit bezpečný kruh okolo dítěte v ohrožení*
- *motivovat rodinu a její nejbližší okolí k aktivitě, osobní angažovanosti a spolupráci při hledání řešení ohrožení dítěte*
- *aktivizovat podpůrnou síť v okolí rodiny ve prospěch dítěte*
- *posílit identitu dítěte a pocit sounáležitosti s rodinou“*,

potýkala se implementace rodinných konferencí do českého prostředí podle této evaluační zprávy s jistými pochybnostmi a otázkami, které souvisely s nedostatečnou informovaností mezi odborníky (pracovníci OSPOD, města, kraje, soudy, školská zařízení) i veřejností. Malá informovanost a nízká míra porozumění se tak stávají překážkou pro to, aby se rodinné konference mohly v ČR zařadit mezi běžné způsoby práce s ohroženými rodinami. Jedním z hlavních doporučení pro další rozvoj rodinných konferencí je tak potřeba zajistit pravidelná metodická a supervizní setkání pro administrátory a koordinátory a zajištění důkladnější osvěty a propagace rodinných konferencí mezi odbornou i laickou veřejností.

Navzdory skutečnosti, že v rámci pilotního projektu bylo vyškoleno kolem 60 tzv. administrátorských organizací, podařilo se jim uspořádat pouze jednu či dvě rodinné konference a dále v této činnosti nepokračovaly. Jiné organizace se o to pokoušely, ale narazily na nedostatek zájmu ze strany místních OSPOD nebo se jim nepodařilo na realizaci zajistit finance. Dá se tedy říct, že rodinné konference ve větší míře v ČR realizují v současné době jen dvě organizace – Centrum rodinných konferencí Lata, které působí v Praze a okolí a RK centrum, které se zaměřuje na Pardubický, Královéhradecký kraj, na část Středočeského kraje a část Kraje Vysočina.

Kromě organizace těchto setkání Centrum rodinných konferencí Lata poskytuje akreditované i neakreditované vzdělávání pro veřejnost, odborníky i organizace (Centrum rodinných konferencí Lata, Vzdělávání [online]). Podobně i RK centrum nabízí akreditované

vzdělávání, podporu a spolupráci všem zájemcům s rozvojem jejich vlastních realizací rodinných konferencí. RK centrum vzniklo v rámci společného projektu organizace Amalthea z.s. a energie v roce 2017 a jeho hlavním cílem je rodinné konference nejen realizovat, ale také propagovat, aby byl umožněn jejich rozvoj v celé ČR. Tuto osvětu se RK centrum snaží uskutečňovat prostřednictvím pořádání besed, přednášek, metodických setkání, vzdělávacích seminářů a odborných konferencí (RK centrum, Úvod [online]).

Kromě předchozích zmiňovaných snah o sdílení poznatků a zkušeností, informací a organizování rodinných konferencí, je další vizí RK centra tyto poznatky statisticky zpracovávat a vyhodnocovat a výsledky využít pro osvětu i v praxi, aby se rodinné konference mohly stát běžně užívaným nástrojem v ČR a byl zaveden systém jejich financování. Už v současné době se RK centru daří tyto vize naplňovat, mimo jiné svým zapojením do evaluace rodinných konferencí prostřednictvím poskytnutí dat, kontaktů a dalších materiálů pro komplexní výzkum rodinných konferencí studentům a odborným pracovníkům Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

4 Metodika realizace rodinných konferencí

4. 1 Cíle a průběh rodinné konference

Rodinná konference, jak bylo již zmíněno v předchozích kapitolách, je občanský model a je to užitečný nástroj, jak posílit práva občanů a podpořit je, aby převzali spoluodpovědnost za veřejnou věc. V praxi se jedná o setkání nukleární i široké rodiny (případně i jejího blízkého okolí, přátel, sousedů atd.), jehož organizace a svolání je podpořeno zvenku a jehož cílem je poskytnout rodině šanci, aby vytvořila vlastní plán řešení aktuální situace, která se týká dětí. (Právo na dětství, Rodinné konference [online])

Na obecné úrovni lze všechny cíle rodinné konference shrnout takto (podle Pavlíkové a kol., 2015, s. 14):

- *„posílení rodiny v převzetí zodpovědnosti za svoji situaci*
- *zvyšování motivace rodiny a její zapojení do řešení situace dítěte*
- *vytvoření formální i neformální podpůrné sítě rodiny*
- *informování rodiny o službách, které může využít, předcházení vzniku či prohloubení syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte“*

V konkrétní podobě pak rodina může na konferenci hledat, jakým způsobem (Pavlíková a kol., 2015, s. 14):

- *„předcházet soudnímu umístění dítěte do náhradní rodinné či ústavní péče*
- *vyjednat, do čí péče bude dítě svěřeno v rámci úpravy poměrů nezletilého dítěte*
- *vytvořit pravidla a možnosti kontaktu s příbuznými či pro dítě významnými lidmi*
- *zachovat kontakt s dítětem umístěným mimo rodinu*
- *upravit podmínky péče o dítě v rodině v případě zanedbávání, týrání či zneužívání dítěte*
- *podpořit rodiče, aby zvládli např. výchovné problémy dítěte*
- *pomoci dítěti trávit smysluplně volný čas*
- *podpořit školní docházku a studijní výsledky dítěte“*

Jednotlivými fázemi rodinné konference jsou podání informací, důvěrný čas pro rodinu a tvorba plánu, odsouhlasení plánu a uznání jeho legitimnosti kompetentním sociálním pracovníkem (Jurtíková, 2013, s. 88–89). Před samotnou rodinnou konferencí však probíhá neméně důležitá fáze, a to příprava celé konference.

Přípravu i celý průběh konference má na starosti nezávislý koordinátor, který organizuje první schůzky se členy rodiny, aby s nimi domluvil podobu, místo konání a průběh samotné

rodinné konference. Od každého člena zjišťuje kontakty na další důležité osoby, které by se rodinné konference měly zúčastnit, ptá se na jeho přání, potřeby, ale i možné obavy a snaží se podle nich zařídit výslednou podobu konference (Pavlíková, Vitáčková, 2015, s. 11). Joklová (2015, s. 30) dodává, že čím širší okruh lidí se koordinátorovi podaří oslovit tak, aby se rodinné konference chtěli zúčastnit, tím je větší šance přijít díky množství pohledů s příležitostmi a nápady, jak pomoci.

Navrhnout rodinnou konferenci rodině však musí někdo jiný než koordinátor. „*Koordinátor a ten, kdo konferenci doporučil, musejí být dvě rozlišné osoby. Koordinátor se nesnaží ovlivňovat rozhodnutí rodinných příslušníků, ale napomáhá k jeho tvorbě.*“ (Jurtíková, 2013, s. 88).

Rodina sama se také musí pro rodinnou konferenci rozhodnout dobrovolně, nesmí být do jejího uspořádání v žádném případě nikým nucena. Sociální pracovník by měl být schopný svým klientům srozumitelnou formou vysvětlit všechny výhody a přínosy rodinné konference, které jsou popsány výše, tak, aby si klienti uvědomili, že jim tento nástroj může účinně pomoci. Je možné, že některé rodiny takovou možnost odmítnou, na druhé straně se mohou najít klienti, kteří tento nový způsob řešení problémů využijí a zjistí, že funguje.

Po schůzkách se členy rodinné sítě a projednávání všech obav, starostí i přání, koordinátor sjedná po vzájemné dohodě jednotlivých členů datum, čas a místo konference, rozešle pozvánky a řeší další praktická opatření (Pavlíková, Vitáčková, 2015 s. 13). Pozvánky rozesílá koordinátor nejen členům rodiny, ale také klíčovému sociálnímu pracovníkovi OSPOD, který má případ na starosti a případně dalším lidem z řad odborníků, které by si sama rodina přála na konferenci mít.

Samotnou konferenci a její moderování má na starosti také koordinátor. V úvodní části konference představí navzájem jednotlivé členy konference – ze strany rodiny i odborníků a vysvětlí účel, pravidla i postup celé konference. Klíčový sociální pracovník OSPOD dále rodině položí jasně formulovanou otázku, na kterou rodina bude v další fázi konference sama odpovídat a hledat na ni odpověď v podobě rodinného plánu (Joklová, 2015, s. 30).

Rodinou přizvaní odborníci a poskytovatelé služeb poskytnou rodině potřebné informace. „*Objasní problém dítěte ze své strany, a jak mohou být nápomocni při řešení problému, ale také jaká opatření budou přijata v případě, že rodina nevytvoří plán, či s ním nebudou souhlasit.*“ (Jurtíková, s. 88).

Poté následuje fáze důvěrného času pro rodinu, kdy se pouze jednotliví členové rodiny a jejich blízcí snaží spolupracovat a vytvořit plán, který je řešením předchozí položené otázky.

Rodina má svůj soukromý prostor bez účasti koordinátora a dalších odborníků a může na tvorbu plánu využít tolik času, kolik potřebuje.

Poslední částí rodinné konference je představení rodinného plánu ostatním – především sociálnímu pracovníkovi OSPOD, který rodině zadával otázku. Ten musí vytvořený plán schválit. Pokud jej schválí, všichni se pod něj podepíší a konference je tím považována za ukončenou (Joklová, 2015, s. 31). Rodina má nyní možnost pracovat na problémech takovým způsobem, který si sama navrhla.

4. 2 Rodinný plán

K dosažení výše popsaných cílů rodinné konference je klíčové, aby rodina vytvořila dobře zpracovaný a všemi přijatelný plán, který je nezbytným výstupem rodinné konference a pro rodinu i odborníky představuje oporu pro další kroky v péči o dítě.

Pro sepsání přehledného plánu hraje důležitou roli dobře zformulované zadání – otázka, na kterou má rodina a její síť prostřednictvím plánu hledat odpověď. Tu pro rodinu ve spolupráci s administrátorem přichystá zadavatel rodinné konference, kterým je nejčastěji pracovník OSPOD, který vykonává sociálně-právní ochranu dítěte. Může jím být i kurátor pro mládež, pracovník služby, která rodině poskytuje podpůrné či preventivní služby, pracovník školy či jiné instituce a ústavního zařízení. Pokud uspořádání konference navrhne sama rodina, zadavatelem otázky se stává některý z členů rodiny a konečný plán nemusí být schválen žádnou z odborných autorit.

Zadavateli rodinné konference je doporučováno, aby jeho otázka nebyla formulována tak, aby rodině naznačovala konkrétní řešení, ale naopak by měla být otevřená, zaměřená na cíl a týkat se dítěte. Všichni rodinní účastníci musí na základě položené otázky chápat, čeho se rodinná konference bude týkat a co se od nich při tvorbě plánu očekává. Zadavatel také smí ke své otázce připojit tzv. minimální podmínky, které musí rodinný plán splňovat, aby jej mohl schválit (Ženíšková, Pavlíková, Martínková, 2015).

„Pokud má pracovník odůvodněné vážnější obavy (např. část rodiny nějakou informaci neví), formuluje podmínku přijetí plánu jako vymezení, co je nepřijatelné. Podmínka musí být vždy konkrétní, vztahená k dítěti (ne tedy „Matka začne pracovat.“ ale „Matka musí mít finanční prostředky na zajištění základních potřeb dítěte – tedy bydlení, stravy a dojíždění do školy).“ (Ženíšková a kol., 2015, s. 19).

S otázkou a případnými podmínkami pak seznamuje rodinu koordinátor v průběhu přípravy rodinné konference.

Rodině jsou v úvodní společné části rodinné konference k dispozici odborníci poskytující informace, které rodinní účastníci k vytvoření plánu potřebují. Po vyjasnění všech okolností následuje už zmíněná fáze důvěrného času pro rodinu, kdy má za úkol sestavit svůj plán. Tento plán nemá žádnou přesně danou strukturu ani pravidla, jaká má být jeho výsledná podoba. Rodině je koordinátorem pouze vysvětleno, že plán by měl reagovat na otázku zadavatele, měl by být konkrétní, časově termínovaný a obsahovat jména osob, které budou zodpovědné za plnění stanovených úkolů (Pavlíková, Zákora, 2015, s. 8).

Náležitosti, které by měl dobře zpracovaný plán obsahovat, shrnují tyto body, pro které v praxi platí, že je vhodné, pokud je koordinátor zapíše na větší arch papíru tak, aby je měla rodina stále k dispozici (Pavlíková a kol., 2015, s. 31):

- „odpovídá na danou otázku
- je pro dítě bezpečný
- úkoly jsou srozumitelné a konkrétní
- určuje, kdo úkoly provede
- určuje, do kdy jednotlivé kroky určený člověk vykoná
- obsahuje krizový scénář v případě nezdaru kroku stanoveného v „plánu rodiny“
- stanovuje, kdy a jak dojde ke zhodnocení celého plánu“

Do tvorby plánu je na rodinné konferenci zapojeno i samo dítě, které má v tomto způsobu práce s rodinou ústřední roli a jeho názory i přání jsou vždy respektovány, a to včetně plánování a rozhodování (s ohledem na jeho věk a schopnosti). Pokud se z nějakého důvodu dítě setkání účastnit nechce, snaží se koordinátor zprostředkovat jeho názor např. pomocí vzkazu, aby členové rodiny při vytváření plánu věděli, čeho se dítě obává, co by si přálo atd. (Ženíšková a kol., 2015, s. 12).

Jakmile mají účastníci konference plán vypracovaný, představí jej jeden vybraný člen rodiny koordinátorovi a pracovníkovi OSPOD (nebo jinému pracovníkovi, který je zadavatelem konference). Koordinátor s rodinou prochází plán bod po bodu a může jí pomoci plán upřesňovat, aby byl opravdu konkrétní a časově termínovaný. „Do znění ani obsahu plánu koordinátor nezasahuje, ponechává ho v autentické podobě. Pouze pokud je třeba doplnit či upřesnit sepsané úkoly, zeptá se rodiny, jak by toto řešila.“ (Pavlíková a kol., 2015, s. 32).

Poté, co je koordinátorovi i všem členům rodiny jasný každý naplánovaný krok i to, kdo je zodpovědný za jeho provedení, ptá se koordinátor, zda s plánem všichni souhlasí v jeho aktuální podobě a nezapomíná ani na názor dítěte. Pak je plán představen zadavateli, který se také může doptávat na jeho obsah a požadovat jeho upřesnění, ale neměl by ho nějak zásadně

měnit. Plán by měl schválit, pokud je bezpečný pro dítě, není-li v rozporu se zákonem a pokud splňuje předem stanovené podmínky (Ženíšková a kol., 2015, s. 15).

„Někdy mohou pracovníci zapochybovat o dostatečnosti navrhovaných řešení. Základním doporučením je respektovat vytvořený plán i přes mírné obavy o jeho vhodnost či budoucí úspěšnost. Důvěra odborníků ve schopnosti a dovednosti rodiny sama o sobě rodině výrazně napomáhá ke zvládnutí nesnadného úkolu.“ (Ženíšková a kol., 2015, s. 21).

Pokud má zadavatel stále pochybnosti o kvalitě vytvořeného plánu, je vhodné vyvážit případné nedostatky za pomoci dojednaných služeb či jiných zdrojů podpory. Zadavatel také může využít možnosti následného přehodnocení a termín určit s ohledem na míru obav. Vážnější obavy o vhodnosti návrhů řešení je potřeba s rodinou probrat a vysvětlit jim, z čeho tyto obavy vyrůstají vzhledem k bezpečí dítěte. Navržený plán pak rodina dopracuje nebo částečně přepracuje (Ženíšková a kol., 2015, s. 21).

Schválený plán nakonec podepíší všichni účastníci. S přijatým plánem je potřeba dál pracovat a zařadit ho např. do individuálního plánu ochrany dítěte (Pavlíková a kol., 2015, s. 33). Po rodinné konferenci koordinátor plán přepíše a rozešle ho všem účastníkům. Za měsíc pak kontaktuje některého z členů rodiny a zjišťuje, jak probíhá realizace plánu. Tímto rozhovorem se rodinu snaží motivovat při plnění plánu a v této fázi jeho spolupráce s rodinou končí. Dle termínů stanovených v plánu sleduje zadavatel naplňování úkolů, které se vztahují k péči o dítě, a pomáhá rodině, aby se plán realizoval, pokud to potřebuje (Ženíšková a kol., 2015, s. 15).

4. 2. 1 Evaluace rodinných konferencí a rodinných plánů

Evaluační analýza pilotního projektu rodinných konferencí (Jirásek a kol., 2015), který probíhal od jara 2014 do října 2015, je prozatím jedinou větší zprávou, která se zabývá rodinnými konferencemi v České republice a která mimo jiné zkoumala naplňování rodinných plánů. Dělo se tak prostřednictvím hodnotících dotazníků, které s odstupem tří měsíců po uskutečnění konference vyplňovali pracovníci OSPOD. Dle jejich výpovědí, byly výstupy z rodinných plánů zapracovány do individuálního plánu ochrany dítěte, podobně, jako je tomu u výstupů z případových konferencí. Ve většině případů byla zkušenost sociálních pracovníků s rodinnou konferencí pozitivní a vyjadřovali spokojenost s jejím průběhem. *„Zdůrazňovali především aktivizaci rodin, rozšíření sociální sítě a posílení odpovědnosti při řešení situace v rodině. (...) téměř všichni považovali vzniklý rodinný plán za realizovatelný se splnitelnými cíli, nebo aspoň dostatečný.“* (Jirásek a kol., 2015, s. 44).

Co se týče rozložení úkolů vyplývajících z rodinných plánů, Evaluační analýza pilotního projektu rodinných konferencí dále ukázala, že většinu úloh na sebe přebírá rodina a její sociální síť a pouze minimum úkolů připadá na sociálního pracovníka a další odborníky.

Informace o naplňování plánů však byly omezené. Z 26 uskutečněných konferencí se podařilo získat informace jen k 7 konferencím. Po 3 měsících sociální pracovník stále udržoval s rodinou kontakt v 6 případech (za účelem sledování naplňování plánu a další spolupráce s rodinou). Potřeba revidovat plán se objevila ve 4 případech, a to z důvodů upřesnění termínů, úpravy styku s dětmi během prázdnin a neplnění úkolů ze strany některých členů rodiny. Z otázek na celkové dodržování a naplňování plánů a úkolů stanovených v rodinném plánu vyplynulo, že v termínu (či s mírným zpožděním) byla plněna více jak polovina z nich, a to ve většině případů rodinnými účastníky a jejím okolím. Očekávání naplnila rodinná konference u 5 sociálních pracovníků ze 7.

Další evaluační studie s větším výzkumným vzorkem by tak byly na místě především v oblasti sledování naplňování rodinných plánů.

Nedostatek rozsáhlejších evaluačních výzkumů na téma rodinných konferencí není problémem jen České republiky, je tomu tak i v jiných zemích, proto se zahraniční autoři zatím vyhýbají stanovení závěru o (ne)účinnosti tohoto přístupu. (Dijkstra a kol., 2014 [online]; Huntsman, 2006) K určení efektivity rodinných konferencí je podle nich nutný důkladný empirický výzkum, který by umožnil nějaké hodnotící závěry.

5 Empirická část práce

5.1 Výzkumný problém a cíl

Rodinné konference jako jeden z nových přístupů pro práci s ohroženou rodinou byl v rámci projektu MPSV „Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny“ pilotně aplikován do českého prostředí v období jaro 2014 – podzim 2015. Od té doby je tento model realizován především v Pardubickém a Královéhradeckém kraji díky projektu RK centrum a v Praze prostřednictvím Centra rodinných konferencí Lata.

Pro svou inovativní povahu je důležité uvedenou metodu zkoumat a zjišťovat, nakolik je efektivní. Evaluačních studií, které by poskytly informace o míře úspěšnosti této metody v České republice, však zatím mnoho není. Proto se ve své diplomové práci zaměřuji na obsahovou analýzu rodinných plánů, které jsou stěžejním výstupem rodinných konferencí. Na základě zkoumání těchto plánů je pak cílem výzkumu zjistit, jaké informace se v rodinných plánech vyskytují, která témata se v nich objevují a řeší a jestli svým obsahem odpovídají na zadané otázky. Jedná se tedy o cíl explorativní se záměrem použít zjištěné výsledky k budování výzkumné evidence, která by pak mohla být použita pro vyjednávání a etablování systémové podpory pro tuto metodu.

5.2 Metodologie výzkumu

První etapou výzkumu se stal sběr dat. Data v podobě rodinných plánů jsem obdržela na podzim roku 2018 od pracovníků RK centra. Další etapou výzkumu bylo podrobné seznámení se s výzkumným souborem a jeho přepis. Tato fáze probíhala od ledna 2019 do začátku června 2019. O letních prázdninách v roce 2019 jsem na základě přepsaných dat provedla kvalitativní i kvantitativní analýzu. Poté jsem na podzim roku 2019 dávala zjištěné výsledky dohromady ve formě grafů, tabulek, seznamů a popisů. Shrnutí výsledků výzkumu a jejich následná interpretace a diskuze proběhla v poslední fázi výzkumu od ledna do března 2020.

5.2.1 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor, ze kterého jsem vycházela, tvoří 54 rodinných plánů z rodinných konferencí, které mi v elektronické podobě poskytli pracovníci RK Centra. Jedná se o rodinné plány z let 2013 až 2018. V období od roku 2013–2016 rodinné konference organizovala samostatně Amalthea z.s., od roku 2017 již v rámci projektu RK centra. Konkrétně jsem měla

k dispozici dva plány z roku 2013, třináct plánů z roku 2014, pět plánů z roku 2015, šest z roku 2016, dvanáct z roku 2017 a šestnáct plánů z roku 2018.

Pro účely kvalitativní analýzy a mého zkoumání, zda rodinné plány odpovídají svým obsahem na zadané otázky, jsem však rozsah výzkumného souboru musela snížit na 49 rodinných plánů, protože v pěti rodinných plánech zadané otázky zcela chyběly. Při zkoumání informací o počtu rodinných účastníků a účastníků z okolí pomocí kvantitativní analýzy jsem zjistila, že u jednoho plánu chybí popis konkrétních rolí účastníků. Bylo tak obtížné zjistit, kdo má jaký vztah k dítěti, proto jsem se v této zkoumané problematice pomocí kvantitativní analýzy rozhodla vycházet pouze ze zbývajících 53 rodinných plánů.

Každý rodinný plán dostal své číslo od 1 do 54, v časové posloupnosti od nejstaršího po nejmladší. Ke každé tabulce výsledků z analýzy dat je uveden počet rodinných plánů, ze kterého daný údaj vychází.

5. 2. 2 Metoda obsahové analýzy

Metodou zpracování výzkumu je obsahová analýza rodinných plánů z rodinných konferencí. Obsahovou analýzu lze definovat jako rozbor obsahu záznamu nějaké komunikace (Hanzl, 2014, s. 93) – v případě tohoto výzkumu se jedná o rozbor písemných zpráv, tedy textové komunikace.

Hlavním významem této metody je „*prozkoumání obsahu prostřednictvím vytvořené soustavy kategorií, ve kterých je zjednodušeně vyjádřen předmět obsahové analýzy a určené jednotky měření.*“ (Surynek a kol., 2001. s. 132). Pomocí obsahové analýzy je tak možné zjistit četnost výskytu hledaných konceptů, prozkoumat vzájemné vztahy mezi nimi atp.

Obsahovou analýzu lze použít kvantitativním nebo kvalitativním způsobem. Nežrádka tato metoda v sobě zahrnuje oba způsoby zkoumání (Dvořáková, 2010, s. 98). Pokud ještě není dopředu jasné, co se bude analyzovat a neexistují předem vytvořené kategorie a jednotky měření, je zapotřebí použít kvalitativní přístup (Reichel, 2009, s. 129). U kvantitativní obsahové analýzy se obsahové prvky textu dají vyjádřit v počitatelných ukazatelích, stanovit jejich pořadí, frekvenci, stupeň atd. Kvalitativní obsah textu jako různá slova, věty a témata se tak převádí na kvantitativní míru (Gavora, 2010, s. 142–143). Ve svém výzkumu jsem využila oba přístupy, obsahová analýza v této práci má tedy kvalitativní i kvantitativní podobu.

5. 2. 3 Postup zpracování dat

Po stanovení konkrétních souborů, na kterých bude obsahová analýza provedena, přichází na řadu hledání významových jednotek. Významovou jednotkou se chápe prvek (jinými slovy proměnná, znak atd.), který je v textu sledován a zaznamenáván (Reichel, 2009, s. 129). Významovou jednotkou může být slovo, idea, tvrzení (tedy soubor více slov), téma, někdy i celý text (Gavora, 2010, s. 144).

Abych mohla určit, jaké významové jednotky budu hledat, potřebovala jsem se nejdříve důkladně seznámit s výzkumným souborem. Počátečním krokem byl tedy rozbor rodinných plánů – seznámení se s formální podobou a obsahem rodinných plánů.

Tímto rozbohem jsem zjistila, že každý rodinný plán RK centra obsahuje jméno rodiny, které se rodinná konference týkala, místo a datum, kde a kdy se rodinná konference konala, seznam účastníků rodinné konference, otázku/cíl rodinné konference, samotný přepsaný obsah rodinného plánu koordinátorem RK, informace o tom, zda rodina plánuje další setkání a kdy, jméno koordinátora, který přepsal rodinný plán, jméno sociální pracovnice, která rodinný plán schválila, a datum přepsání rodinného plánu. V příloze č. 1 je přiložena originální podoba rodinného plánu (s pozměněnými jmény vzhledem k důvěrné povaze osobních údajů zaznamenaných v rodinných plánech).

Na základě těchto údajů jsem si stanovila šablonu, kam jsem vypisovala významové jednotky z každého rodinného plánu. Hledanými znaky se staly tyto informace: datum a místo konání rodinné konference, účastníci a jejich počet (rozdělení na rodinu, okolí a odborníky), cíl/otázka, obsah samotného rodinného plánu, plán „B“ a další setkání (pokud se vyskytly). Přesná podoba této šablony je přiložena v příloze č. 2.

Pro lepší orientaci v textu a zpracování samotného obsahu rodinných plánů jsem vytvořila následující tabulku, kterou obsahuje šablona pro každý plán:

Problémový okruh	Konkrétní opatření	Kdo	Kdy	Poznámky

Tabulka navržená tímto způsobem vychází z uspořádání samotných rodinných plánů a také z metodických doporučení toho, co by měl bezpečný rodinný plán obsahovat. Jak už bylo

zmíněno v kapitole o rodinném plánu, měl by odpovídat na zadanou otázku, být bezpečný pro dítě, stanovené úkoly mají být srozumitelné a konkrétní (proto kolonka „konkrétní opatření“ v tabulce), mělo by být jasné, kdo konkrétní úkoly provede a kdy (= kolonky „kdo“ a „kdy“). Kolonka „poznámky“ slouží k vypsání podrobnějších informací ke konkrétním opatřením, pokud je to vzhledem k povaze opatření potřeba. Dále by měl plán obsahovat kdy, a jak dojde ke zhodnocení celého plánu – na to v šabloně reaguje informace o dalším setkání, která už není součástí tabulky, a stanovení krizového scénáře v případě nezdaru nějakého úkolu v rodinném plánu. Tento bod jsem v šabloně pojmenovala jako plán „B“.

Do kolonky „problémový okruh“ jsem vypisovala témata, kterých se týkala konkrétní opatření. Tato témata se tak stala dalším sledovaným znakem v textu. Vyskytující se témata bylo potřeba rozřadit do analytických kategorií. Tvorba analytických kategorií spolu s jejich správným pojmenováním je považována za jeden z klíčových momentů obsahové analýzy (Gavora, 2010, s. 144) a podle Suryňka a kol. (2001, s. 133) by měla splňovat následující podmínky: kategorie jsou stanoveny až po důkladném seznámení s výzkumným materiálem, odpovídají zkoumané problematice, vzájemně se nepřekrývají a jejich počet je vyčerpávající, takže se nemůže stát, že nehodící se témata jsou ponechána stranou a pomyslně hozena „do koše“.

Gavora uvádí (2010, s. 145), že je pro výzkumníka u obsahové analýzy výhodou, pokud může použít už existující vhodné analytické kategorie než vytvářet za každou cenu úplně nové, protože takový postup je pro něj velmi pracný. Při svém výzkumu jsem se mohla částečně řídit autorovou radou a při tvorbě kategorií jsem se snažila vycházet z členění textu v rodinných plánech tak, jak jej tematicky přepsaly samotné koordinátorky RK. V rodinných plánech se tak například objevovaly odstavce nadepsané přímo jako bydlení, zaměstnání, škola, volný čas atd. Plány, u kterých konkrétní opatření nebyla zařazena do žádného systematického celku, jsem pak začlenila do příslušné kategorie podle kontextu a typu opatření. Pokud se např. řešilo hledání nového bytu, umístila jsem takové opatření do kategorie bydlení. Dohromady se jedná o těchto devatenáct kategorií: bydlení, finance, jiná pomoc, komunikace, kontakt s rodinou/dítětem, materiální pomoc, odborná pomoc, péče o dítě, plán „B“, podpora (při péči o dítě), potřeby dítěte, prázdniny dítěte, přání, pravidla / denní režim, škola, úkoly, volný čas, zaměstnání, zvládání vzdoru u dítěte. Definice obsahů jednotlivých kategorií vypisovaných do kolonky problémový okruh budou uvedeny níže v části výsledků dat.

Kategorie však bylo pro další účely analýzy potřeba vytvořit i ze sledovaných znaků nazvaných „cíl/otázka“. Zde už jsem si kategorie musela stanovit zcela sama a cíl/otázku jsem

si tematicky rozřadila na péči o děti, prostředí, podporu, vybavení, pocit jistoty, potřeby dítěte, pravidla / denní režim, komunikace, kontakty, prázdniny, otázky dětí a zapojení širší rodiny.

Do kategorie „péče o děti“ byly zařazeny všechny cíle a otázky, které směřovaly k hledání odpovědí na to, kdo zajistí péči o děti tak, aby tato péče byla bezpečná, dlouhodobá a stabilní.

Otázky v kategorii „prostředí“ se ptaly na zajištění stabilního, citlivého, výchovně jednotného, vhodného prostředí, bydlení, bezpečného domova, klidného zázemí.

Kategorie „podpora“ obsahovala otázky typu jak podpořit rodiče při péči o děti.

V Kategorii „vybavení“ jsou otázky spojené se zajištěním materiálních potřeb pro děti do školy a se zajištěním financí.

V Kategorii „pocit jistoty“ se jedná o otázku, jak zajistit pocit jistoty pro dítě.

Kategorie pojmenovaná jako „potřeby dítěte“ se soustředí na otázku jak nastavit potřeby dítěte v rodině – co konkrétně potřebuje.

Otázky v kategorii „pravidla / denní režim“ se týkaly vytvoření a nastavení pravidel a denního režimu pro dítě.

Kategorie „komunikace“ v sobě obsahuje všechny otázky ohledně nastavení, zlepšení komunikace mezi členy rodiny, nebo s přechodnými pěstouny.

Do kategorie „kontakty“ byly zařazeny otázky na podobu, zajištění, navázání kontaktů mezi dětmi a rodiči a také širší rodinou.

Kategorie „prázdniny“ se týkala otázek směřujících ke zjištění kde (u koho) budou děti trávit prázdniny, kdy a jakým způsobem.

V kategorii „zapojení širší rodiny“ se jedná o otázky zaměřené na zapojení širší rodiny do péče o děti.

Poslední kategorie nazvaná „otázky dětí“ hledá odpovědi na otázky položené samotnými dětmi.

Po stanovení kategorií a přepsání obsahu všech rodinných plánů prostřednictvím šablony, jsem mohla začít s kvantifikací významových jednotek, resp. analytických kategorií a zjišťovat jejich počet, průměr, četnost apod. Výsledky jsem pak pro lepší přehled zpracovala do tabulek a grafů.

Obsahová analýza v mém výzkumu měla kromě kvantitativní analýzy ještě další úroveň kvalitativní analýzy, kdy jsem zkoumala tematické definice problémových okruhů (jaká opatření se v plánech nejčastěji vyskytují), hodnotila, zda obsah rodinných plánů odpovídá zadaným otázkám (vysvětlení způsobu mého hodnocení uvedu v kapitole výsledků analýzy

dat) a sledovala rozdělení úkolů v rodině. Výsledky a jejich možné interpretace jsou uvedeny v následujících kapitolách.

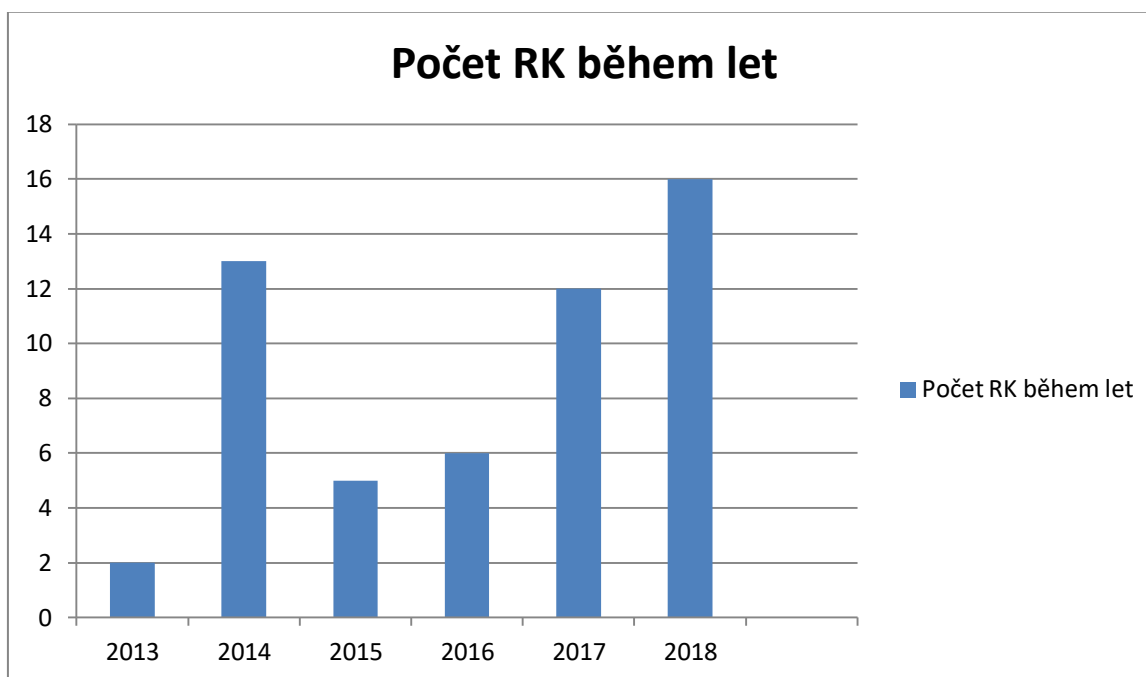
6 Rodinné plány: základní informace

Na základě sledovaných znaků jako jsou datum rodinných konferencí, místo, účastníci rodinných konferencí, otázky rodinných plánů a problémové okruhy, jsem zjistila následující informace:

6.1 Počet rodinných konferencí

Počet rodinných konferencí, kterých se od roku 2013 do roku 2018 let uskutečnilo a ke kterým byl k dispozici rodinný plán, bylo dohromady 54. V roce 2013 se jednalo o dvě realizované konference. V následujícím roce 2014 už počet konferencí vzrostl na třináct. Naproti tomu rok 2015 zaznamenal pokles – realizováno bylo pět konferencí. Rok 2016 na tom byl podobně – podařilo se uskutečnit šest konferencí. Počet konferencí během let 2017 a 2018 však opět stoupl na dvanáct a šestnáct, jak můžeme vidět prostřednictvím tohoto grafu:

Graf č. 1: Počet RK během let

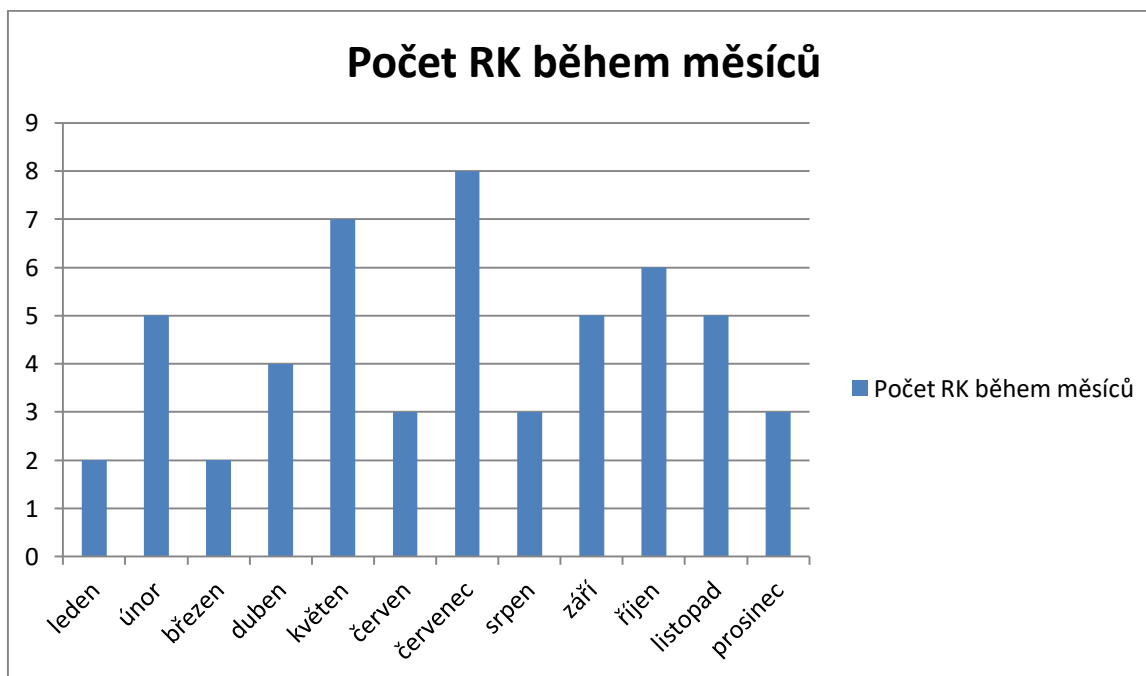
Tento graf lze po konzultaci s administrátorkou rodinných konferencí Gabrielou Pavlíkovou z RK centra objasnit takto – v roce 2013 až 2016 se ještě nedá mluvit o RK centru jako o samostatném projektu a rodinné konference byly připravovány prostřednictvím organizace Amalthea z. s. V roce 2013 začaly přípravné fáze rodinných konferencí a snaha o jejich osvětu. Realizovat se podařilo v prvním roce dvě konference. O rok později však zřejmě v důsledku předchozí osvěty, poptávka po rodinných konferencích prudce stoupla. Na

poklesu uskutečněných rodinných konferencí v letech 2015 až 2016 se podílelo snížení počtu pracovníků, kteří se věnovali přípravám konferencí. Na realizaci konferencí zůstal jeden pracovník, a to ještě pracující na částečný úvazek. Na šíření další osvěty tak nebylo dle jejích slov mnoho prostoru a poptávku po rodinných konferencích iniciovala z velké části jen organizace Amalthea z. s. a další neziskové organizace pro své klienty.

Opětovný nárůst počtu doporučených případů pro realizaci rodinných konferencí nastal v kontextu vzniku společného projektu RK centrum dvou organizací Amalthea z. s. a energie v roce 2017. Tým pracovníků RK centra se oddělil od stávajících služeb organizace Amalthea z. s., byl personálně posílen a měl možnost začít s větší propagací rodinných konferencí. Poptávka po rodinných konferencích a počet realizovaných konferencí tak od roku 2017 začal znovu růst, a jak mi administrátorka RK centra G. Pavlíková potvrdila, toto zvyšování pokračuje i v současné době.

Co se týče rozvrstvení rodinných konferencí během kalendářních měsíců, nejvíce rodinných konferencí proběhlo v průběhu července (osm RK) a nejméně v lednu a březnu (po dvou RK). Tyto výsledky mají spíše náhodný charakter – pro tvrzení, že se jedná o pravidelný jev, by bylo zapotřebí dlouhodobějšího zkoumání na větším výzkumném vzorku.

Graf č. 2: Počet RK během měsíců

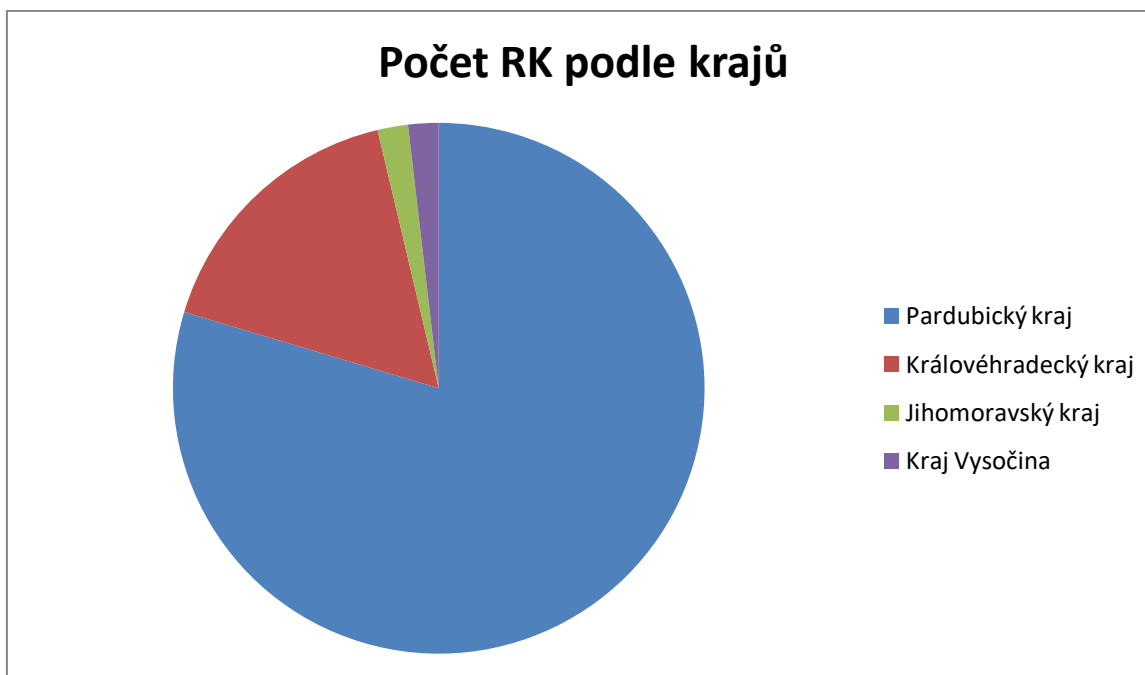

6. 2 Místo konání rodinných konferencí

RK centrum organizuje rodinné konference v Pardubickém, Královéhradeckém kraji a okolí. Na následujícím grafu lze vidět, že realizování rodinných konferencí v Pardubickém kraji silně převažuje. Z 54 konferencí jich v tomto kraji bylo uskutečněno 43. Na druhém místě je Královéhradecký kraj s 9 konferencemi. V Jihomoravském kraji a Kraji Vysočina bylo za pět let zorganizováno po jedné konferenci, poptávka v těchto případech však přišla z Pardubického kraje, a protože větší část rodiny bydlela v místech patřících do těchto krajů, byly konference realizovány tam.

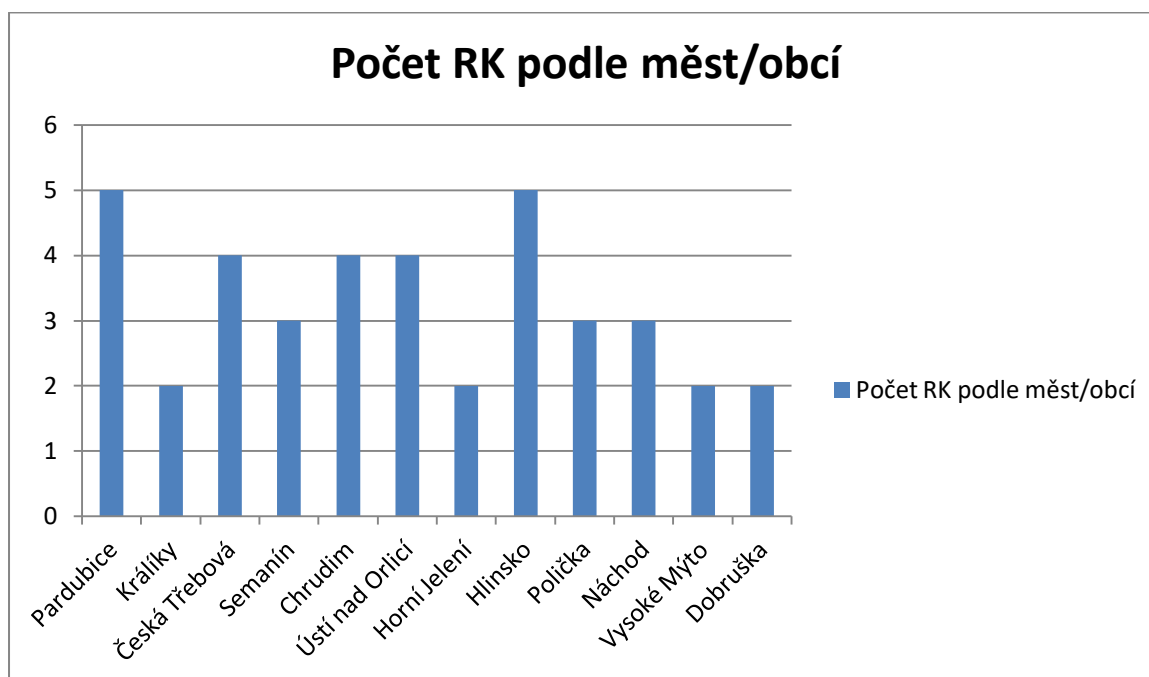
Poptávek z Královéhradeckého kraje zpočátku příliš nebylo, na základě aktuálních informací od administrátorky rodinných konferencí G. Pavlíkové se však počet uskutečněných konferencí za rok 2019 z Pardubického a Královéhradeckého kraje stal vyrovnaný. RK centru se podařilo rozšířit území působnosti a v současné době se zaměřuje ještě na část Středočeského kraje a část Kraje Vysočina. Působit v dalších místech však už není dle slov G. Pavlíkové v možnostech RK centra, přesto si v RK centru přejí docílit toho, aby byly rodinné konference dostupné všem rodinám v České republice. Za tímto účelem pořádá RK centrum dvakrát do roka metodická setkání k rodinným konferencím a je připravené podpořit případné zájemce s rozvojem jejich vlastních realizací rodinných konferencí.

Graf č. 3: Počet RK podle krajů

Co se týče konkrétních obcí a měst, kde se rodinné konference konaly, z analýzy rodinných plánů vyplývá, že rodinné konference se odehrávají na mnoha místech po celém Pardubickém kraji, spolu s pár místy v Královéhradeckém. Některá místa konání konferencí se opakovala. Nejčastěji se rodinné konference konaly v Pardubicích a Hlinsku (po pěti RK). Hned za nimi následují Česká Třebová, Ústí nad Orlicí a Chrudim (čtyři RK).

Graf č. 4: Počet RK podle měst/obcí

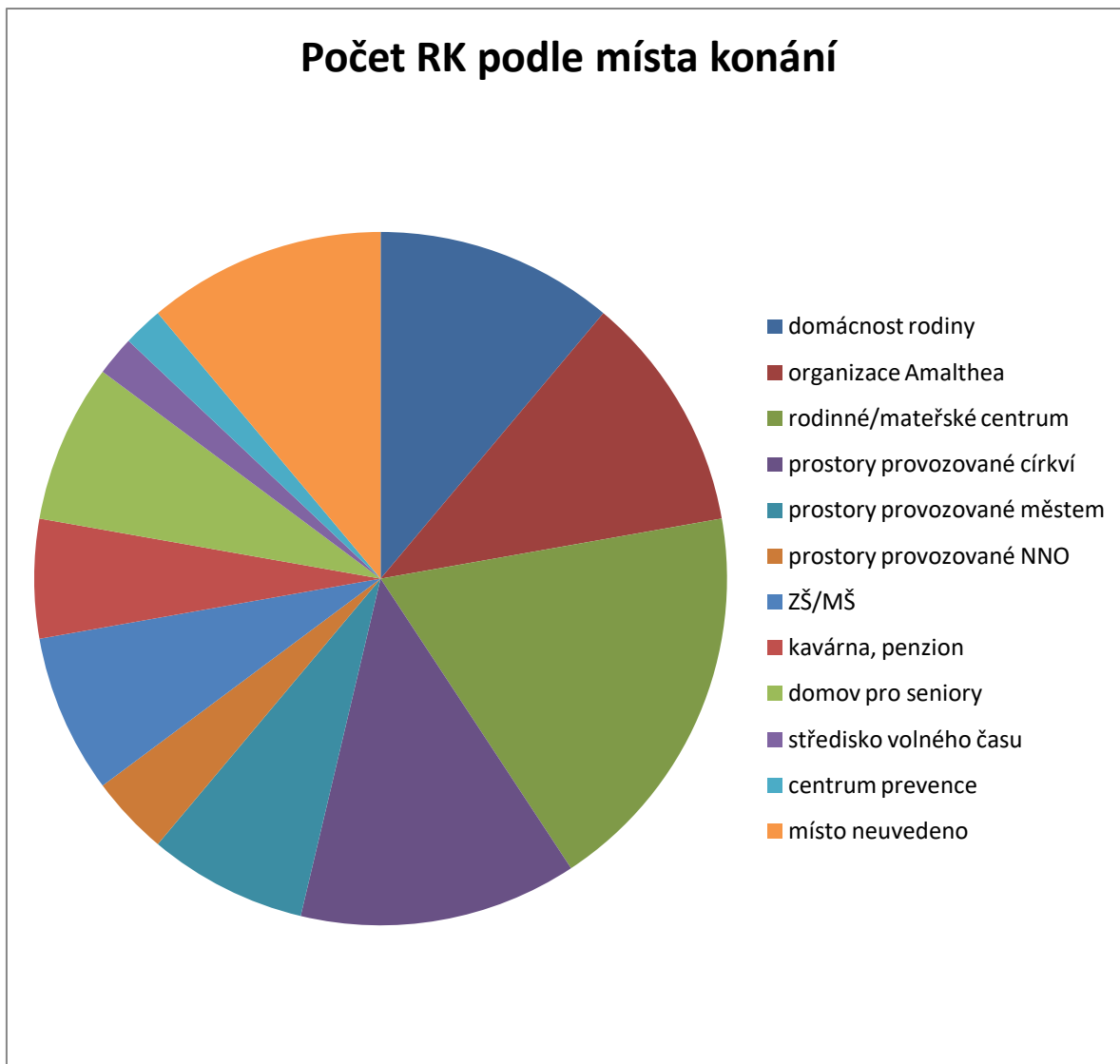
Další města, pokud se v rodinných plánech opakovala, tak už pouze třikrát či dvakrát. Zbytek obcí nebo vesnic byl poměrně rovnoměrně rozprostřen po celé mapě Pardubického kraje. Pro menší počet realizovaných konferencí v Královéhradeckém kraji a okolí zde uvádím pouze mapu Pardubického kraje, kde jsem pro lepší přehled vyznačila žlutou barvou ta místa, kde se uskutečnila nějaká rodinná konference.

A detailed map of the Pardubice region in the Czech Republic. The map is color-coded by administrative district: Pardubice (blue), Chrudim (yellow), Ústí nad Orlicí (yellow), and Svitavy (blue). Major cities are marked with red dots and labeled in bold. Some cities are also marked with a red circle, indicating they are the administrative centers of their respective districts. The map shows the following cities and towns:

- Pardubice District (Blue):** Opatovice nad Labem, Býš, Lázně Bohdaneč, Srch, Ráby, Holice, Přelouč, Sezemice, Dašice, Chvaletice, Chotice, Pardubice (capital), Bílý Kámen, Heřmanův Městec, Ronov nad Doubravou, Třemošnice, Seč, Nasavrky, Hlinsko, Chrast, Luže, Skuteč, Nové Hradky, Proseč, Polička, Bystré, Hartmanice.
- Chrudim District (Yellow):** Chrudim (capital), Slatiňany, Žamberk.
- Ústí nad Orlicí District (Yellow):** Ústí nad Orlicí (capital), Litice nad Orlicí, Žamberk, Letohrad, Jablonné nad Orlicí, Červená Voda, Chocen, Vysoké Mýto, Brandýs nad Orlicí, Lanškroun, Česká Třebová, Semanín, Moravská Třebová, Radiměř, Svojanov.
- Svitavy District (Blue):** Svitavy (capital), Litomyšl, Třebíč, Moravská Třebová, Radiměř, Svojanov, Bystré, Hartmanice.

41

Graf č. 5: Počet RK podle místa konání

6.3 Účastníci

Zkoumanou část rodinných plánů, která se týkala účastníků rodinných konferencí, jsem rozdělila na účastníky z řad nukleární i širší rodiny, z okolí sociální sítě rodiny a z řad odborníků. Zjišťovala jsem, jaký je nejmenší, největší a průměrný počet těchto účastníků na jedné konferenci celkově, potom pouze z rodiny, okolí a odborníků. U rodiny jsem navíc zkoumala účast konkrétních členů rodiny. V závorkách je uvedeno, kolikrát se zjištěný výsledek v plánech vyskytl a z kolika plánů jsem při výpočtech vycházela.

Tabulka č. 1: Počet účastníků celkem

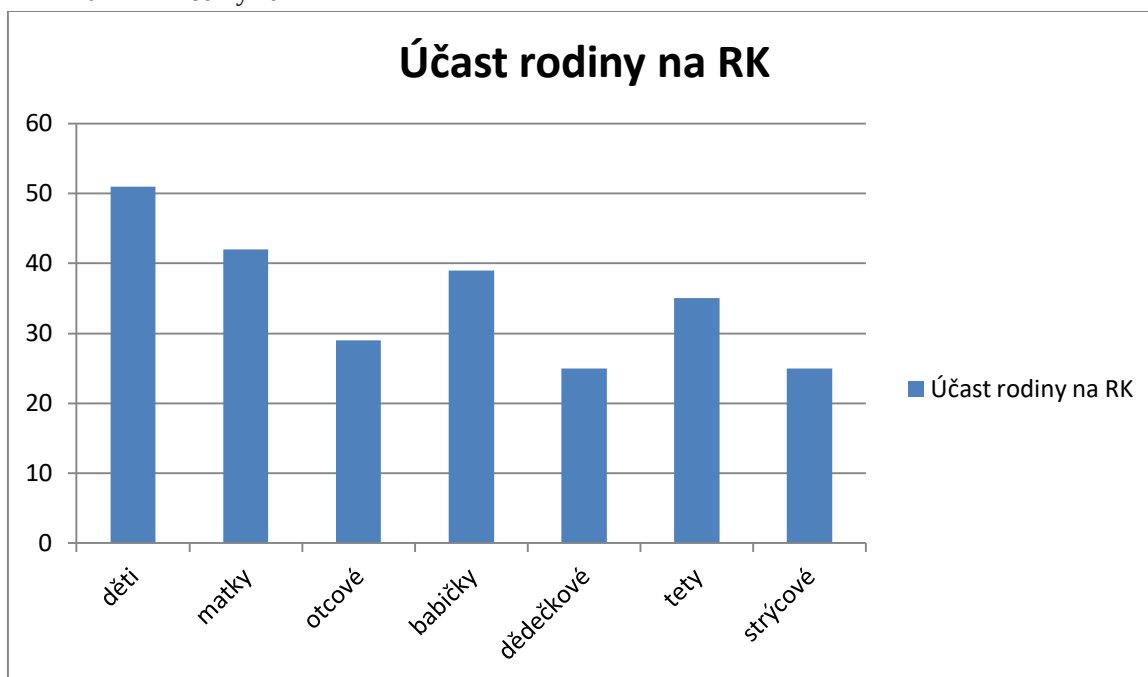
Nejmenší počet účastníků celkem	8 (4x z 54)
Největší počet účastníků celkem	25 (1x z 54)
Průměrný počet účastníků celkem	12,7

Tabulka č. 2: Počet rodinných účastníků

Nejmenší počet rodinných účastníků	2 (1x z 53)
Největší počet rodinných účastníků	19 (1x z 53)
Průměrný počet rodinných účastníků	8

- Děti se RK zúčastnily v 51 případech z 53
- Matky se RK zúčastnily v 42 případech z 53
- Otcové se RK zúčastnili v 29 případech z 53
- Babičky se RK zúčastnily v 39 případech z 53
- Dědečkové se RK zúčastnili v 25 případech z 53
- Tety se RK zúčastnily v 35 případech z 53
- Strýcové se RK zúčastnili v 25 případech z 53

Graf č. 6: Účast rodiny na RK

Z výše uvedených výsledků u rodinných účastníků lze vyčíst, že rodinných konferencí se v naprosté většině případů zúčastní děti, po nich se rodinných konferencí nejčastěji zúčastňují matky (79 %) následované babičkami (74 %) a tetami (66 %). Méně často se rodinných konferencí zúčastní otcové (55 %) následovaní dědečky se strýci (47 %). Účast babiček a tet na rodinných konferencích převažuje nad účastí otce.

Na druhou stranu, i když je zastoupení mužských rodinných účastníků procentuálně nižší, ze zkušeností RK centra spolupracujícího s OSPOD se ukazuje, že oproti účasti mužů na případových konferencích je toto procento o dost vyšší. Rodinné konference se tak zdají jako

dobrý způsob, jak posílit mužský prvek v rodině. Tato domněnka by odpovídala i výsledkům kvantitativně-kvalitativní analýzy rozdělení úkolů v rodině, kdy aktivní přístup otce a matky k řešení rodinných problémů není příliš odlišný.

Co se týče účastníků rodinných konferencí z okolí, je jich podstatně méně. Pod účastníky z okolí jsou myšleni přátelé, partner/ka členů rodiny, pěstouni, soused/ka, „strýc“ nebo „teta“ z dětského domova, kmotr/a, spolužák/spolužačka dětí spolu s jeho/její matkou.

Tabulka č. 3: Počet účastníků z okolí

Nejmenší počet účastníků z okolí	0 (18x z 52)
Největší počet účastníků z okolí	6 (2x z 52)
Průměrný počet účastníků z okolí	1,67

Mezi odborníky nebyl počítán koordinátor rodinných konferencí, který je nezávislou osobou a jeho účast je na rodinné konferenci podmínkou, protože má na starosti její průběh. Byl proto přítomen na všech konferencích, ale v tabulce č. 4 a grafu č. 7 jsem ho nezohlednila. Na prvním místě s největší účastí na rodinných konferencích je sociální pracovník/nice OSPOD, jehož/jejíž účast je klíčová, pokud je zároveň zadavatelem rodinné konference, protože má následně na starosti schválení rodinného plánu. Pracovníků OSPOD se v plánech vyskytlo dohromady 50 a kromě klíčových sociálních pracovníků jsem mezi ně zařadila i sociální kurátory pro děti a mládež a pracovníka sociální prevence.

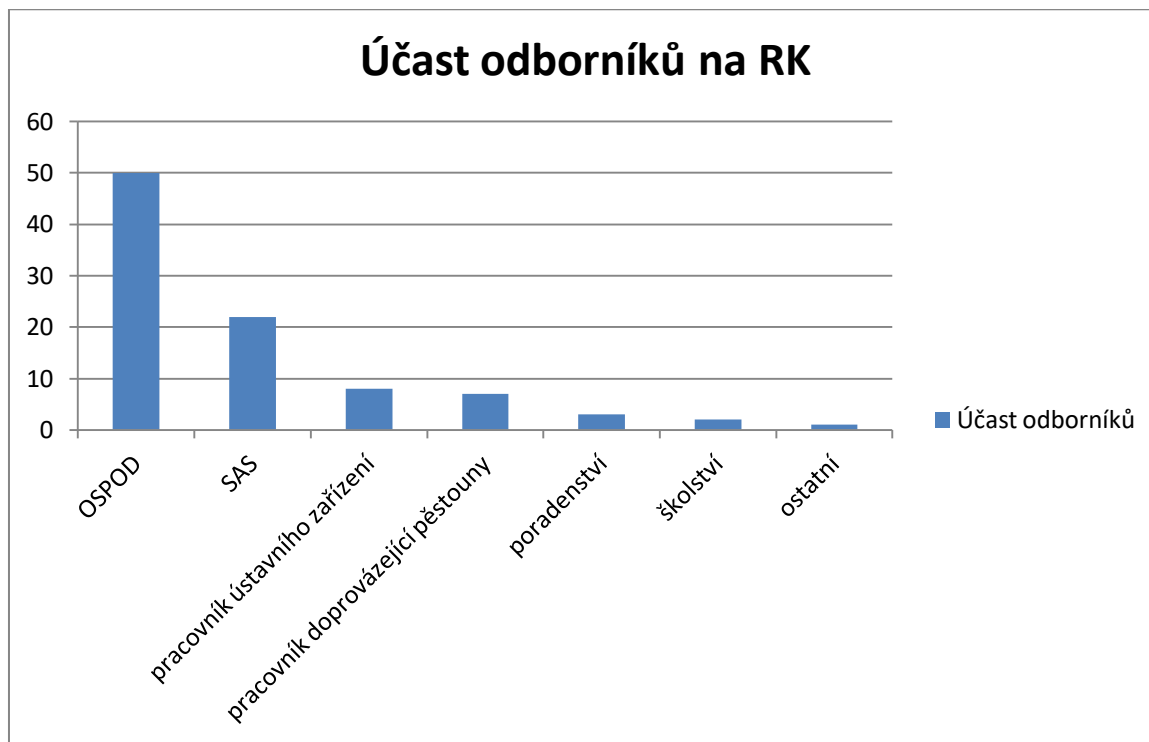
Na dalším místě s celkovým počtem 22 osob se rodinných konferencí na přání rodin zúčastnili pracovníci/nice sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi z neziskových organizací Amalthea z.s. nebo Oblastní Charita. Méně často to pak byli pracovníci ústavních zařízení jako ředitelka DD, vychovatelka a sociální pracovníce z DD, pracovníce DDÚ a DDS (8 osob) a pracovníci doprovázející pěstouny (7 osob). Odborníci nabízející služby poradenství se rodinných konferencí účastnili jen v malé míře – 3 osoby (psycholožka ze ZŠ, vedoucí střediska výchovné péče a sociální pracovník Péče o duševní zdraví).

Jednotlivě se pak konferencí zúčastnili pracovník Nadace Terezy Maxové dětem, pracovníce PMS, sociální pracovníce Hradeckého centra pro osoby se sluchovým postižením, zaměstnanec Klubu dvojčat a vícerčat a starostka obce, které jsem zařadila do skupiny s názvem ostatní.

Tabulka č. 4: Počet odborníků

Nejmenší počet odborníků	0 (1x z 54)
Největší počet odborníků	5 (1x z 54)
Průměrný počet odborníků	1,8

Graf č. 7: Účast odborníků na RK

6. 4 Otázky rodinných plánů

Dále jsem zkoumala četnost zadávaných otázek z různých kategorií. Kolikrát se v rodinných plánech vyskytla nějaká kategorie otázek, lze vidět v následující tabulce:

Tabulka č. 5: Otázky rodinných plánů.

Péče o děti	29x (z toho 6 otázek spojených s kategorií Zapojení širší rodiny)
Prostředí	16x
Podpora	4x
Vybavení	3x
Pocit jistoty	1x
Potřeby dítěte	1x
Pravidla / denní režim	3x
Komunikace	4x
Kontakty	9x
Prázdniny	6x
Otázky dětí	1x
Zapojení širší rodiny	8x
Neuvedeno	5x

Z uvedených výsledků je jasné, že převažují otázky pokládáné ze dvou kategorií – péče o děti a prostředí. Jedná se o typ otázek, který je poměrně obecný a nezaměřuje se na konkrétní záležitosti jako zbývající kategorie otázek. Podle G. Pavlíkové je pokládání takto otevřeného typu otázek záměr – sociální pracovníci nechávají rodině tímto způsobem prostor,

na rozdíl od otázek úzce zaměřených, které jsou někdy až moc „návodné“ a rodinu vedou dopředu daným směrem. I přes počáteční nedůvěru, že tak široké otázky rodina neuchopí dobře, zkušenosti koordinátorek a sociálních pracovníků ukazují, že rodina takovým otázkám rozumí a není pro ni těžké na ně odpovědět. Naopak rodinní příslušníci, kteří znají situaci v rodině nejlépe, instinktivně řeší problémy spojené nejen s péčí o dítě, ale i v dalších oblastech s ní spojenou, jak dále vyplynulo z analýzy problémových okruhů.

6. 5 Problémové okruhy

Kvantitativní analýzu jsem provedla i u analytických kategorií patřících do problémových okruhů v obsahu rodinných plánů. Zajímala mě, stejně jako v předchozím případě, četnost jejich výskytu. Modrou barvou jsou v tabulce vyznačeny ty kategorie problémových okruhů, které se v rodinných plánech vyskytly nejčastěji. Na prvním místě se jedná o odbornou pomoc, za ní je péče o dítě a o třetí místo se dělí kontakt s rodinou/dítětem a podpora (při péči o dítě). Dalšími často vyskytovanými kategoriemi jsou škola, finance, pravidla / denní režim, bydlení, prázdniny dítěte, volný čas, komunikace, zaměstnání a materiální pomoc.

Tabulka č. 6: Problémové okruhy

Bydlení	17x
Finance	19x
Jiná pomoc	4x
Komunikace	12x
Kontakt s rodinou/dítětem	24x
Materiální pomoc	9x
Odborná pomoc	31x
Péče o dítě	26x
Plán „B“	2x
Podpora (při péči o dítě)	24x
Potřeby dítěte	1x
Prázdniny dítěte	15x
Přání	4x
Pravidla / denní režim	18x
Škola	20x
Úkoly	7x
Volný čas	14x
Zaměstnání	11x
Zvládání vzdoru u dítěte	1x

Kategorie problémových okruhů jsou tedy na rozdíl od kategorií otázek zastoupeny rovnoměrněji a objevuje se více tematických oblastí, které rodina ve svých plánech řeší. Početně převažují plány s otázkami obecně zaměřenými na péči o dítě a prostředí, v obsahu

rodinných plánů se pak vyskytují kategorie z více než jednoho problémového okruhu. Vysoká četnost různých kategorií v problémových okruzích ukazuje na fakt, že i když je rodině položena jen jedna široká otázka (nebo možná právě proto), zaměřená na jedno téma, účastníci rodinné konference zahrnou do svých rodinných plánů více oblastí. Zadanou otázku tak vlastně tematicky „rozšíří“.

7 Rodinné plány: tematická analýza

Prostřednictvím kvalitativní analýzy jsem provedla tematickou analýzu problémových okruhů, které se v rodinných plánech vyskytovaly. Dále jsem zjišťovala, jestli byly rodiny spolu s dalšími členy rodinné konference schopné vymyslet takové plány, které splňovaly otázky a cíle, které jim byly zadány. Zabývala jsem se i analýzou rozdělení úkolů v rodině při konkrétních řešeních.

7.1 Tematická analýza problémových okruhů

Jednou z úrovní kvalitativní analýzy se stala tematická analýza kategorií patřících do problémových okruhů. Zjišťovala jsem, jaké typy opatření se objevují v každé kategorii napříč všemi rodinnými plány. Níže si lze přečíst, jaká řešení rodiny do svých plánů zahrnují pod každou kategorií problémových okruhů. Nejobsáhlejší kategorií se stala odborná pomoc, která v rodinných plánech zahrnovala spolupráci s různorodými odborníky a organizacemi.

Bydlení = hledání nového bydlení a zjišťování informací a možností, stěhování, vytváření pokoje pro děti, dočasné bydlení u blízkých (a nabídky), domluva s majitelkou bytu na dřívějším odchodu, hledání peněz na kauci, oprava domu a zařizování úklidu okolo, otázka, kde bude dítě bydlet (u koho), změna trvalé adresy dítěte.

Finance = přerozdělení financí mezi rodiči dítěte (kdo a co bude financovat atd.), finanční podpora a příspěvky, zajištění dávek a jiných příspěvků, využití nabídky finančního poradenství, placení obědů, kroužků a jiných potřeb dítěte, kapesné.

Jiná pomoc = odvoz dětí (z DD a zpět, k lékařům), odvoz nábytku, pomoc s úklidem a v domácnosti, zajištění paní na úklid, pomoc s finanční gramotností.

Komunikace = setkávání členů rodiny a rozhovory o dětech a o chodu domácnosti, domluva na způsobu komunikace mezi dvěma rodinami dítěte (jak a kdy se budou informovat o jeho návštěvách a kontaktu s ním atd.), zlepšení komunikace mezi členy rodiny (nastavení pravidel, dohoda, návštěva rodinné poradny).

Kontakt s rodinou/dítětem = kontakt dítěte s vlastními rodiči (osobní, písemný, telefonický, domluva návštěv, kde, kdy, jak), s kamarádem, s jinými členy rodiny, kontakt rodiny s dítětem/děťmi (osobní kontakt – návštěvy, nabídka víkendových a prázdninových pobytů, písemný, telefonický), výměna kontaktů.

Materiální pomoc = pomoc se zařízením a vybavením domácnosti (nábytek, základní vybavení do kuchyně, ...), obstarání oblečení pro děti, školní potřeby, hračky, domácí potřeby, potraviny, uvaření jídla.

Odborná pomoc = návštěvy rodinné poradny, střediska výchovné péče, rodinného centra, psychiatra, psychologa, pedopsychiatra, ortopeda, logopeda, dětského lékaře, pedagogicko-psychologické poradny, kontakt s ředitelkou DD a učiteli ze školy (předání informací), pomoc s hledáním zaměstnání, bydlení (organizace Rytmus), spolupráce s pracovníky OSPOD (předání informací o možnostech péče o děti, sepsání mimosoudní dohody o úhradě potřeb nad rámec výživného, pomoc s řešením dluhů), s pracovníky Amalthey z.s. (sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, rozpróduení komunikace v rodině, řešení rozvodu, vyřizování záležitostí na úradě), s pracovníky z Oblastní charity (kontakt dítěte s babičkou, vyřešení bytové a finanční situace, výběr partnerské poradny, doprovod k odborníkům), se sociálním pracovníkem Péče o duševní zdraví, s organizací Kompas, s organizací Fokus, s organizací Triangl, kontaktování terénní služby pro děti s PAS, krizového a intervenčního centra, centrum terapie autismu, zajištění asistenta pro dítě, dávek, využití služeb Speciálně pedagogického centra, Rodinného integračního centra, Střediska rané péče, hledání možností vzdělávání pro dítě (internát, ROSA, Jedličkův ústav), řešení dluhů (finanční poradenství), pobytová i ambulantní léčba (závislosti), párová terapie.

Péče o dítě = kdo bude mít ve své péči dítě/děti, domluva střídavé péče, na podobě péče o dítě, podání návrhu na svěření dítěte do péče (nebo do pěstounské péče), na zrušení svěření dítěte do péče, získání potvrzení o přípravě podmínek na přijetí dítěte do péče, péče o dítě během pobytu matky v léčebně, rozhodnutí, že dítě zůstane v ústavní péči, spolupráce s OSPOD (za účelem převzetí dítěte do péče), úprava podmínek (aby si mohli vzít dítě do své péče), pomoc s péčí o dítě, zdravotní péče o dítě.

Plán „B“ = pokud by nevyšly varianty popsané v rodinném plánu, matka by od září mohla být na internátě a s dítětem i nadále bydlet u kamarádky; pokud matka nepodá návrh o svěření dítěte do péče do určitého data, podají návrh na svěření dítěte do své péče teta a strýc.

Podpora (při péči o dítě) = hlídání dětí, pomoc s péčí a výchovou dítěte, pomoc v domácnosti, uvaření oběda, podpora rodiny – poskytnutí mužské autority pro otce (dobrý vliv), předávání informací o otci prarodičům (SPr soc. prevence), telefonická a osobní podpora matce, doprovod matky k odborníkům, vymýšlení programu pro děti během jejich

pobytu doma, doučování dětí, trávení volného času s dětmi, nabídka pro dítě přijet na víkend, mít zázemí u tety (krátkodobé pobyty).

Potřeby dítěte = mobil, kapesné 100 Kč na týden, vycházky.

Prázdniny dítěte = kdy, kde a u koho budou děti o prázdninách, svátcích a víkendech, kdo se o ně bude během té doby starat, kam pojedou.

Přání = děti (3x), strávit s otcem víkend, trávit volný čas s matkou nebo se zbytkem rodiny, být v péči matky, v budoucnu být s matkou nebo s tetou, strávit Vánoce u tety/kamaráda/babičky, návštěvy členů rodiny za dětmi během jejich ústavní péče a obráceně návštěvy dětí za nimi, vzájemné potkávání se sourozenci; přání rodičů (1x), aby se děti naučili komunikovat o problémech a požádat o pomoc matku i otce.

Pravidla / denní režim = dodržování, nastavení pravidel (časový harmonogram / režim) pro děti během jejich pobytu doma, týden i víkendy, domluva o výchovných návycích, denním režimu, společná pravidla, jak a kde bude dítě trávit víkendy, povinnosti dětí, dohled nad dodržováním režimu, různá pravidla pro členy rodiny (otec omezí alkohol, pes se bude pohybovat pouze venku atd.), kdy bude probíhat kontakt s dítětem a jak.

Škola = hledání nové školy/školky, přestup na jinou školu/školku, změna oboru, školní příprava, podpora samostatnosti dítěte (naučení jízdy autobusem), odvoz do školy, dohled nad školní docházkou a přípravou, komunikace (konzultace) s učiteli, omluvenky, rodičovské schůzky, pomoc s přípravou do školy, zajištění studentského průkazu, posudku ze školy, potřebného vybavení, chování na obědy, schůzka s asistentkou dítěte.

Úkoly = hlídání, jestli je mobil nabitý, pomoc v domácnosti (vysávání), telefonický výchovný rozhovor (domluva) s otcem, aby chodil do práce a na terapie, úřad práce – informace o výplatě dávek, povolení k pobytu dětí na víkend u sestry a na podzimní prázdniny u sestry, zkontaktování matky ohledně vánočních svátků, zjištění možnosti finanční podpory z úřadu práce pro sestry dětí, zkontaktování rodiny, OSPOD a DD ohledně lednové RK, předání kontaktních údajů o dětském centru rodině, informování příbuzného, zda se může zúčastnit soudního jednání, poslání rodinného plánu matce, vyzvednutí věcí od babičky a předání klíčů babičce.

Volný čas = dohled nad dítětem, výběr, zajištění, kroužků, víkendy, prázdniny s širší rodinou, výlety s dětmi, koupě psa, volnočasové aktivity s dětmi.

Zaměstnání = hledání vhodného zaměstnání.

Zvládání vzdoru u dítěte = ponechání volného průběhu, uvidí se, jak bude dítě zvládat pobyt v mateřské školce, nabídka odborné pomoci v případě potíží v mateřské školce, informování sociální pracovnice Amalthea v případě potíží v mateřské školce, informování se o docházce dítěte v mateřské školce, rozhovor s dítětem o tom, co může a co ne.

7. 2 Zhodnocení relevance obsahu rodinných plánů

Další částí kvalitativní analýzy bylo zhodnocení relevance obsahu rodinných plánů. Při hodnocení toho, zda rodinné plány svým obsahem odpovídají na zadanou otázku/cíl, nebo ne, jsem vycházela především z formulací samotných otázek.

Jak bylo popsáno výše, otázky jsem roztrídila do kategorií péče o děti, prostředí, podpora, vybavení, pocit jistoty, potřeby dítěte, pravidla / denní režim, komunikace, kontakty, prázdniny, otázky dětí a zapojení širší rodiny. Hodnotila jsem pouze 49 plánů, protože u 5 z nich otázka či nějaký cíl chyběli. 31 plánů obsahovalo jen jednu otázku, v praxi je však toto číslo diskutabilní, protože zdánlivě jedna otázka v sobě zahrnovala více otázek z různých kategorií.

Každý rodinný plán, tak jak jsem jej přepsala v podobě šablony, jsem pak procházela jednotlivě a na základě stanovených otázek zařazených do určité kategorie, jsem zkoumala, jestli jsou navržena konkrétní opatření spadající pod nějaký problémový okruh, relevantní zadaným otázkám.

Vzhledem k tomu, že větší část otázek byla formulována obecně ve stylu: „Jak zajistit péči o dítě“, nebo „Jak zajistit vhodné prostředí pro dítě“, hledala jsem nějaká metodická doporučení MPSV, která by vysvětlovala, co konkrétně se skrývá pod pojmy jako „bezpečná, dlouhodobá, stabilní péče“, nebo „vhodné, citlivé, klidné, bezpečné prostředí“ a poskytovaly by nějaký seznam kritérií. Vyhodnocování situace dítěte a rodiny je však upraveno pouze rámcově zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, kde je v § 10, odst. 3, písm. c) upravena povinnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností „*pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6, podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytnout pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za dítě.*“

Užší zaměření a rozsah vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny pak upravuje Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o SPOD a Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro

orgány sociálně-právní ochrany (MPSV, 2014 [online]), který obsahuje doporučující minimální rámec rozsahu informací o dítěti a rodině. Tyto dokumenty sice podávají určitý výčet oblastí, na které se při vyhodnocování míry ohrožení dítěte mají pracovníci OSPOD zaměřit, konkrétní postup pracovníků OSPOD při vyhodnocování situace dítěte a rodiny však není závazně upraven zákonem ani Vyhláškou. V praxi se tak uplatňuje individuální přístup jednotlivých OSPOD k pomoci konkrétním ohroženým rodinám a dětem a hodnocení jejich situace.

Oba dokumenty, Vyhláška i Manuál implementace při hodnocení situace dítěte v rodině staví mimo jiné na základních potřebách dítěte, jako jsou fyzické potřeby (mít co jíst a pít), potřeba bezpečí, být milován atd. Na základě podobnosti slovních výrazů použitých z větší části v otázkách zadaných rodině sociálními pracovníci, jsem se i já při hodnocení rodinných plánů rozhodla vycházet ze základních potřeb dítěte tak, jak jej popisují autoři Matějček, Kovařík, Matoušek a Pazlarová. Podle českých psychologů Z. Matějčka a kol. (1999) a J. Kovaříka (2003) jsou jimi fyzické potřeby, potřeba bezpečí, potřeba stability a přehlednosti prostředí, potřeba učit se, potřeba začlenění do širšího okruhu lidí, potřeba životní perspektivy.

Matoušek s Pazlarovou (2014b, s. 132) k těmto potřebám doplňují ještě seznam podmínek pro jejich naplnění. U fyzických potřeb se jedná o zajištění tepla, výživy a ochrany před ohrožujícími vlivy fyzického i sociálního prostředí. Potřeba bezpečí spočívá ve vytvoření silné emocionální vazby na blízkou osobu (nejlépe z rodiny) a zajištění stálé pečující osoby s milujícím vztahem k dítěti. U potřeby stability a přehlednosti prostředí je důležitá existence domova se stabilní strukturou s jasnými, rozumnými pravidly a existencí institucí, které budou na dítě působit v souladu s rodinou (škola a jiné vychovávající instituce). Potřeba učit se má být naplněna rozvíjením rozumových schopností, morálky a sociálního učení, k čemuž má napomoci zajištění podnětného prostředí. Potřeba začlenění do širšího okruhu lidí znamená vytvářet pro dítě příležitosti k sociálním kontaktům v úzké a širší rodině, s vrstevníky a lidmi v místní komunitě. U potřeby životní perspektivy se jedná o vytváření příležitostí pro rozvíjení vztahu k budoucnosti, k přesahům vlastní osoby do sféry širšího společenství.

Z literatury si tak přece jen lze udělat alespoň přibližnou představu o tom, co se používanými pojmy v zadaných otázkách myslí. Přesto metodický výčet kritérií, podle kterého lze určit, co v praxi znamená např. bezpečné prostředí, jak by mělo vypadat a kde už končí, je tak trochu šedou zónou. Rodina má státem stále ponechanou velkou míru svobody v tom, jak bude vychovávat své dítě a státní moc do ní nezasahuje, dokud dítě viditelně

neustrádá a není ohroženo na životě. Proto velmi záleží na vyhodnocení situace rodiny samotnými pracovníky OSPOD, v čemž je podle mého názoru vždy obsaženo riziko subjektivity. Proto i já, podobně jako sociální pracovnice, které podobu plánu schvalovaly, jsem se při hodnocení obsahu plánů, zřejmě nevyhnula subjektivnímu pohledu na věc.

Způsob, jaký jsem tedy osobně zvolila pro vyhodnocení relevance obsahu rodinných plánů, byl následující: každé otázce spadající do nějaké kategorie, jsem pomyslně přidělila písmena od A do Z, podle toho, kolik se jich v jednom plánu objevilo. Stejná písmena jsem přidělila i problémovým okruhům, které tematicky odpovídaly kategorii, kam patřila otázka. Např. na otázku spadající do kategorie „péče o děti“, mohly svým obsahem odpovídat kategorie z problémových okruhů nazvané jako „péče o dítě“, ale i „odborná pomoc“ nebo „bydlení“. Pak jsem takové kategorie problémových okruhů označila písmenem „A“ stejně jako otázku. Pokud se v rodinném plánu dal nějaký problémový okruh označit stejným písmenem jako zadaná otázka, znamenalo to, že obsahově problémový okruh na danou otázku odpovídá a může být tedy zhodnocen kladně. Konkrétní příklad postupu při hodnocení rodinného plánu je přiložen v příloze č. 3.

Stejný postup jsem uplatnila u každého rodinného plánu s otázkou. Ze 49 zkoumaných plánů jsem tak vyhodnotila, že 45 z nich odpovídá na zadané otázky, protože kategorie problémových okruhů v obsahu těchto rodinných plánů svými konkrétními opatřeními souvisely s tím, na co se ptala daná otázka. A zpravidla se vyskytla více než jedna kategorie, která reagovala na tutéž otázku. O těchto 45 rodinných plánech také mohu napsat, že kromě bezprostředně odpovídajících kategorií problémových okruhů se zde nezřídka vyskytlo i dost „bonusových“ řešení, které rodina do svého plánu zahrнула i přesto, že se jich zadaná otázka přímo netýkala. Rodinné plány tak byly velmi komplexní a různorodé.

U zbývajících čtyř plánů pro mě nebylo podle výše zmíněné metody hodnocení tak jednoduché určit, zda plány jednoznačně odpovídají na zadanou otázku. Jedná se o plány č. 15, č. 34, č. 35 a 37. U plánů č. 15 a č. 37 by pro správné zhodnocení bylo zřejmě potřeba znát i pozadí s celým příběhem rodiny, protože z vlastního pohledu se mi položené otázky zdály příliš neurčité a s obsahem rodinného plánu trochu vzdálené. Konkrétní opatření v těchto plánech na ně reagovala jen z malé části. Plán č. 34 v sobě zahrnoval otázky ze čtyř kategorií: péče o děti, prostředí, kontakty a komunikace. Svým obsahem odpověděl na všechny body, kromě posledního (komunikace), který tam chyběl. U plánu č. 35 zase chyběla odpověď na dvě otázky ze sedmi.

Nejedná se však o nijak závažné odchylky od položených otázek a i tyto rodinné plány byly svým obsahem zřejmě dostačující pro sociální pracovnice, které je hodnotily, protože

všechny plány, které se ke mně dostaly, byly už v koordinátorkami přepsané podobě, což znamená, že všech 54 plánů bylo už sociálními pracovníci schváleno jako bezpečné pro děti. To znamená, že podle hodnocení sociálních pracovníků, které rodinné plány přijaly, je jejich relevance vzhledem k zadaným otázkám 100%. Podle mého hodnocení, kdy mám u čtyř výše zmíněných plánů pomyslný otazník, se stále jedná skoro o 92% relevanci rodinných plánů vzhledem k položeným otázkám.

7.3 Rozdělení úkolů

U analýzy rozdělení úkolů v rodině při konkrétních řešeních jsem využila kvalitativní i kvantitativní přístup. Do velké tabulky jsem zapisovala, kolikrát se jednotliví členové rodiny zapojili do různých kategorií problémových okruhů a vzali si na starosti nějaký úkol.

Z tabulky vyplývá, že častěji se různých úkolů ujímali členové rodiny ženského pohlaví. Pomyslná řada nejaktivnějších členů rodiny by vypadala takto: na prvním místě by byly matky, za nimi otcové následovaní babičkami, potom tetami, sestrami dětí, dědečky, strýci, sestřenicemi, bratry, bratranci a švagry. Celkově se matky do plnění úkolů v rodinných plánech zapojily 1,3x častěji než otcové, sestry dětí 11x častěji než bratři, babičky 1,9x častěji než dědové, tety 2x častěji než strýcové a sestřenice 2,6x častěji než bratranci.

V jednotlivých kategoriích problémových okruhů převažovala aktivní účast matek, sester dětí, babiček a tet nad jejich mužskými protějšky, až na kategorii finance, materiální pomoc a volný čas, kde bylo rozdělení úloh vyrovnané mezi matkou a otcem, kategorií „plán B“, kde bylo rozdělení úloh vyrovnané mezi tetou a strýcem a kategorie jiná pomoc, podpora (při péči o dítě), prázdniny a zaměstnání, kdy měl více úkolů na starosti otec oproti matce.

Pro úplný výčet kategorií problémových okruhů a srovnání aktivního zapojení členů rodiny do řešení zde uvádím tabulku:

Tabulka č. 7: Zapojení členů rodiny

Bydlení	Matky se zapojily 3,5x častěji než otcové a 2x častěji než babičky.
	Sestry se zapojily 6x, bratři ani jednou.
Finance	Matky se zapojily stejně často jako otcové a otcové 2x častěji než dědové.
	Sestry 4x častěji než bratři.
	Tety 4x častěji než strýcové.
Jiná pomoc	Matky se nezapojily, otcové 3x.
	Babičky 3x, dědové se nezapojili.
	Tety 5x, strýcové se nezapojili.
	Sestřenice 5x, bratranci se nezapojili.

Komunikace	Matky 1,8x častěji než otcové.
	Babičky 2x častěji než dědové.
Kontakt s rodinou/dítětem	Zapojení otců skoro stejně často jako matek.
	Sestry 15x častěji než bratři.
	Tety 4x častěji než strýcové.
Materiální pomoc	Matky se zapojily stejně často jako otcové.
Odborná pomoc	Matky 1,3x častěji než otcové.
	Babičky 4x, dědové se nezapojili.
	Tety 2,5x častěji než strýcové.
Péče o dítě	Zapojení otců skoro stejně často jako matek (matky 15x, otcové 12x).
	Babičky téměř 1,5x častěji než dědové.
	Tety 3x častěji než strýcové.
Plán „B“	Zapojení tety stejné jako strýce.
Podpora (při péči o dítě)	Otcové se zapojili 2x častěji než matky.
	Babičky téměř 2,5x častěji než dědové.
	Tety 5x častěji než strýcové.
	Sestřenice 3x, bratřenci ani jednou.
Prázdniny dítěte	Otcové se zapojili 1,4x častěji než matky.
	Sestry 13x, bratři se nezapojili ani jednou, sestry 2x častěji než babičky.
	Babičky 1,5x častěji než dědové.
	Strýcové 2,5x častěji než tety.
Přání dítěte	Strýc se zapojil 1x.
Pravidla / denní režim	Matky se zapojily téměř 2x častěji než otcové.
	Sestry 4x, bratři ani jednou.
	Babičky 2x, dědové ani jednou.
	Strýcové stejně často jako tety.
Škola	Matky se zapojily 2x častěji než otcové.
	Babičky téměř 2x častěji než dědové.
	Strýcové 3x častěji než tety.
Úkoly	Matky se zapojily 2x častěji než otcové.
	Babičky 2x, dědové ani jednou.
Volný čas	Otcové se zapojili stejně často jako matky.
	Sestry 1,5x častěji než bratři.
	Babička 1x, dědové ani jednou.

	Strýcové stejně často jako tety.
	Bratranec 2x častěji než sestřenice.
Zaměstnání	Otcové se zapojili 1,4x častěji než matky.
	Sestry 6x, bratři ani jednou.
Zvládání vzdoru u dítěte	Babička se zapojila 1x.

Z okolí se do řešení různých úkolů nejčastěji zapojili kamarádky či kamarádi někoho z rodiny (většinou matky, otce a dětí), dále rodinní přátelé, partneři matek (ve srovnání se zapojením partnerek otců se partneři matek zapojili až 4,3x častěji) a pěstouni. Méně často to pak byl partner/ka někoho z širší rodiny, partner/ka dítěte, sousedé a partnerky otců.

Z řad odborníků měly nejčastěji na starosti nějaký úkol sociální pracovnice OSPOD, za nimi sociální pracovnice sociálně aktivizačních služeb organizace Amalthea z. s. a Oblastní Charity. U ostatních odborníků se jedná o jednotlivosti.

Analýza dále ukázala, že rodina a její okolí si rozeberou 95 % úkolů a jen 5 % jich zůstává na starost odborníkům. Většinu úkolů si tak vezme na starost sama rodina.

Graf č. 8: Rozdělení úkolů

Ze zkoumání rozdělení úkolů pouze v rodině a jejím blízkém okolí vyplynulo, že širší rodina (kam jsem počítala i dospělé bratry a sestry dětí) má na starosti až 53 % úkolů, matka

s otcem 35 % (z toho 20 % úkolů zůstává matce a o 15 % úkolů se stará otec) a blízké okolí 12 %.

Graf č. 9: Rozdělení úkolů v rodině a okolí

8 Shrnutí

Na základě zjištěných informací z kvantitativní analýzy lze říci, že počet realizovaných rodinných konferencí má od svého začátku v roce 2013 vzrůstající tendenci. Od původních dvou uskutečněných konferencí se jich v roce 2018 podařilo naplánovat šestnáct a toto číslo se stále zvyšuje. Podle administrátorky RK centra G. Pavlíkové, se kterou jsem konzultovala výsledky své práce, je **poptávka po rodinných konferencích rok od roku větší** a tento zájem o rodinné konference **roste i díky propracovanější osvětě RK centra**.

RK centrum nabízí své služby v Pardubickém, Královéhradeckém kraji a okolí. Tomu odpovídá i počet realizovaných konferencí, které silně převažují především v Pardubickém kraji (z 54 konferencí jich v tomto kraji bylo uskutečněno 43). Podle aktuálních informací od G. Pavlíkové se však počet realizovaných konferencí v Pardubickém a Královéhradeckém kraji za rok 2019 vyrovnal. RK centru se tak daří rozšiřovat svou působnost a v současné době se zaměřuje ještě na část Středočeského kraje a část Kraje Vysočina.

Analýza míst konání rodinných konferencí ukázala, že nejvíce rodinných konferencí se do roku 2018 odehrálo v Pardubicích a Hlinsku, následované městy Česká Třebová, Ústí nad Orlicí a Chrudim. Rodinné konference se však odehrávaly i na mnoha dalších místech po celém Pardubickém kraji, spolu s pár místy v Královéhradeckém a výjimečně v Jihomoravském kraji a Kraji Vysočina. Jak vyplývá z mapy na obrázku č. 1, rozprostření rodinných konferencí je v Pardubickém kraji docela rovnoměrné, a proto se zdá, že **poptávka po rodinných konferencích je v tomto kraji poměrně dobře pokrytá**.

Prostory, kde byly rodinné konference uspořádány, byly také velmi různé. Ať už se jednalo o rodinná či mateřská centra, která byla zastoupena nejčastěji, tak se rodinné konference často konaly i v prostorech provozovaných nějakou církví, v prostorech organizace Amalthea z. s., v domácnostech samotných rodin, v základních a mateřských školách, v domovech pro seniory, v kavárnách, penzionech, ve středisku volného času, v centru prevence a v prostorech provozované městem jako je městský úřad, národní dům atd. Velkou variabilitu míst konání rodinných konferencí si vysvětluji flexibilitou koordinátorů, kteří tímto způsobem vycházejí vstříc přáním a potřebám rodiny a zachovávají tak principy této metody práce s rodinou, které byly zmíněny v teoretické části práce a podle kterých si rodina sama určuje, kde je jí příjemné uspořádat rodinné setkání. Rodinné konference tedy nejsou závislé na určitém typu místa konání, naopak se umí **přizpůsobit přání rodin a lze je zorganizovat v podstatě kdekoli**.

Zkoumání počtu účastníků na rodinných konferencích přineslo mimo jiné tato zjištění: **průměrný počet všech účastníků je skoro 13 lidí, průměrný počet pouze rodinných**

účastníků je 8 lidí, z blízkého okolí to jsou skoro 2 lidé a z odborníků se jedná také téměř o 2 osoby. Oproti případovým konferencím, kde je poměr počtu odborníků a rodiny obrácený, vyšší průměrné číslo účasti rodinných členů potvrzuje snahu celé metody tohoto způsobu práce s rodinou, aby rodinné konference byly především o setkání rodinných příslušníků, kteří mají hlavní slovo při řešení své situace.

Dítě se konferencí zúčastní v naprosté většině případů – toto zjištění odpovídá dalšímu principu rodinné konference, kterým je důraz na ústřední roli dítěte a vyslyšení jeho přání a potřeb během realizace celého setkání.

Největší zastoupení z řad odborníků na rodinných konferencích měli pracovníci OSPOD. Odborníky, které si přizvala sama rodina, byli nejčastěji sociální pracovníci sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi z neziskové organizace Amalthea z. s. a Oblastní charity. Rodiny vnímají tyto pracovníky zřejmě jako zprostředkovatele pomoci a podpory spíše než represe a kontroly. Dále si rodiny na setkání zvaly pracovníky ústavních zařízení, jako jsou ředitelka DD, vychovatelka a sociální pracovnice z DD, pracovnice DDÚ a DDŠ a pracovníky doprovázející pěstouny. Nezřídka si přítomnost těchto odborníků přejí samy děti, které s nimi po dobu svého pobytu v ústavním zařízení navázaly nějaký vztah.

V minimální míře se rodinných konferencí zúčastnili odborníci nabízející služby poradenství (psycholožka ze ZŠ, vedoucí střediska výchovné péče a sociální pracovník Péče o duševní zdraví) a další odborníci z různých oborů. Důvodem může být skutečnost, že v praxi se velká část rodinných konferencí koná o víkendech, z těchto důvodů se jich přizvání odborníci nezúčastní všichni, zapojí se však nepřímo např. přes telefon, vyjádřením v písemné zprávě atd., nebo od nich rodina obdrží potřebné informace prostřednictvím koordinátora.

Z tematické analýzy zadání rodinných plánů vyplývá, že **nejčastějším typem otázek byly ty, které se týkaly péče o dítě a prostředí, ve kterém vyrůstá.** Kvantitativní analýza problémových okruhů ukázala, že nejčastěji se v plánech objevovala témata jako odborná pomoc, za ní péče o dítě a na třetím místě kontakt s rodinou/dítětem a podpora (při péči o dítě). Dalšími často řešenými tématy, byly škola, finance, pravidla / denní režim, bydlení, prázdniny dítěte, volný čas, komunikace, zaměstnání a materiální pomoc. Počáteční obavy koordinátorek a sociálních pracovníků, že rodiny nebudou umět odpovědět na jednu širokou a obecně zaměřenou otázku z výše zmiňovaných kategorií, se nenaplnily. Díky pečlivé přípravě, kdy je každý z účastníků na setkání osobně připravován koordinátorem, zadání rozumí a také výzkum potvrdil, že **rodiny jsou pak v mnoha případech schopné zahrnout do svých plánů témata i z dalších oblastí jejich života** a přijít s více možnostmi a nápady na řešení než sám odborník.

Skutečnost, že **rodiny jsou kompetentní vytvořit vlastní plán řešení, který je komplexní, pestrý a sestavený na míru individuálním situacím**, ve kterých se rodina zrovna nachází, potvrzuje i tematická analýza problémových okruhů v předchozí kapitole, která ukazuje různorodost jednotlivých typů opatření spadajících pod nějaký problémový okruh. **Nejobsáhlejší kategorií se stala odborná pomoc**, která je zároveň nejčastěji vyskytovanou kategorií problémového okruhu v rodinných plánech. Rodina si na setkání odbornou pomoc sama zvolí, někdy už nějakou službu využívá a na konferenci se potvrdí její smysl, nebo se domluví ve třetí části setkání při dotváření plánu. Domnívám se, že tímto způsobem se rodiny stávají držiteli svých problémů a **zvyšuje se pravděpodobnost, že se členové rodiny stanou motivovanými klienty**, se kterými bude následná spolupráce jednodušší, než kdyby se jednalo o klienty, kterým je odborná pomoc doporučena někým z venku. V takovém případě se o vlastní motivaci dá hovořit jen stěží.

O způsobilosti rodin sestavit vlastní plán, který je dobrý a bezpečný pro dítě, vypovídá i hodnocení relevance obsahu rodinných plánů prostřednictvím kvalitativní analýzy. Ta, podle vlastního hodnocení, ukázala **92% relevanci rodinných plánů vzhledem k zadaným otázkám**. Všechny plány, které jsem zkoumala, však už byly sociálními pracovníci OSPOD schváleny, podle jejich hodnocení by se tak jednalo dokonce o 100% relevanci.

Další výzkumné výsledky se týkají rozdělení úkolů v rodině při konkrétních řešeních. **Aktivnější přístup k řešení rodinných problémů zaujímal rodinní příslušníci ženského pohlaví**. Na pomyslném prvním místě by byly matky, za nimi otcové následovaní babičkami, potom tetami, sestrami dětí, dědečky, strýci, sestřenicemi, bratry, bratřenci a švagry. Spolu s aktivnějším zapojením do řešení problémů **se rodinní příslušníci ženského pohlaví častěji zúčastňovali také rodinných konferencí** (matky v 79 % případů, babičky 74 %, tety 66 %, otcové 55 %, dědečci se strýci 47 %).

Převažující aktivní zapojení žen do různých oblastí rodinného života by se dalo vysvětlit rodově specifickou dělbou práce a stereotypizací rolí pohlaví, kdy v české společnosti stále přetrvávají názory, že pro ženy je nejpřirozenější role matky a práce v domácnosti (Küng, 2019). Nejen společenská očekávání, ale i různá sociální a ekonomická omezení stěžují ženám dosahovat rovnosti v soukromé a veřejné sféře, která zůstává doménou mužů. Na ženách proto i nadále zůstává hlavní tíha rodičovství a péče o domácnost (Giddens, 2012, s. 166). Tato skutečnost a vzorce myšlení se zřejmě odráží i ve výsledcích kvantitativně-kvalitativní analýzy rozdělení úkolů v rodině a účasti na rodinných konferencích. Od žen je zájem o rodinné záležitosti zkrátka očekáván a vyžadován ve větší míře.

Nicméně celkové zapojení matek do plnění úkolů v rodinných plánech bylo ve srovnání s otci jen 1,3x častější. **Procentuálně měly matky na starosti 20 % úkolů a otcové 15 %.** Tento rozdíl není příliš velký a na základě konzultace s G. Pavlíkovou z RK centra a jejích informací se zdá, že **oproti případovým konferencím je zapojení i účast mužů na rodinných konferencích přece jen větší.** Koordinátorky RK centra na mužské příslušníky rodiny nezapomínají, snaží se je na konference osobně zvát a přesvědčit, že se jedná o záležitosti jejich rodiny, ne úřednic a jiných odborníků, a muži zřejmě berou tento způsob setkání vážně, reagují na něj a následně pak převezmou zodpovědnost za některé z úkolů. Rodinným konferencím se tedy zřejmě daří posilovat mužský prvek více, než se tak děje u případových konferencí. Tento závěr by však bylo dobré ověřit dalším zkoumáním a srovnáním s výzkumy zabývající se případovými konferencemi.

Dále z analýzy vyplynulo, že **až 95 % úkolů v rodinných plánech si na starost bere sama rodina spolu s blízkým okolím a na odbornících tak zůstává pouze 5 % úkolů.** Pokud jsem brala do úvahy jen úkoly rozdělené mezi rodinu a její okolí, největší část úkolů si na starost vzala širší rodina (53 %), poté matka s otcem (35 %) a blízké okolí (12 %). Současným trendem v sociální práci (a zároveň potřebou) je multidisciplinární spolupráce odborníků a vytváření funkčních sítí zdrojů pomoci tak, aby sociální pracovník nebyl na všechny problémy svých klientů sám. Mnohdy to totiž z časových ani odborných důvodů není v jeho silách, proto se zapojení dalších odborníků stává moderním a efektivním způsobem práce s ohroženou rodinou (Sociotrendy, 2015b). Tyto výsledky ukazují, že **rodinné konference pomáhají rodině s tvorbou vlastní podpůrné sítě se zdroji pomoci v širší rodině a okolí,** a zároveň pomáhají ulehčit práci i samotným sociálním pracovníkům, protože podstatnou část zodpovědnosti za řešení problémů tím pádem přebírá tato podpůrná síť rodiny.

Podobné výzkumy, které by se zabývaly obsahovou analýzou rodinných plánů z rodinných konferencí, jsem nenašla. Nemohu proto zjištěné výsledky porovnat s jinými, přesto se domnívám, že přináší zajímavé poznatky – především **potvrzují rostoucí zájem o rodinné konference a kompetence rodin sestavit vlastní plán řešení, který je komplexní a bezpečný pro dítě, ukazují pestrost konkrétních opatření a rozdělení jednotlivých úkolů v rodině a okolí.** Pro sociální pracovníky pracující s ohroženou rodinou a dítětem, by můj výzkum mohl být povzbuzením, aby zkusili vložit důvěru v sílu rodiny a dali této nové metodě práce šanci. Nejen že podpoří samostatnost a schopnosti rodiny a jejího okolí, ale ulehčí práci i sami sobě, protože se přesvědčí, že většinu úkolů si rozebere sama rodina.

Možná si budou cenit i velké variability nápadů, se kterými rodina a její okolí přijde a které by je samotné třeba nenapadly.

Sociálním pracovníkům OSPOD, jako nejčastějším zadavatelům rodinných konferencí, jejichž zodpovědností je na konci soukromého času pro rodinu zhodnotit plán, se kterým rodina přišla, bych ještě doporučila, **aby si všímali, zda rodinný plán obsahuje krizový scénář** v případě nezdaru nějakého kroku v rodinném plánu, který jsem pojmenovala jako „plán B“. Podle Metodiky rodinných konferencí (Pavlíková a kol., 2015, s. 31) je tento „plán B“ jednou z náležitostí, kterou by měl rodinný plán splňovat. Ve svém výzkumu jsem však zjistila, že krizový scénář obsahovaly pouze 2 plány z 54. Během přípravné fáze rodinné konference může tuto skutečnost rodině připomenout i koordinátor, aby na krizový scénář ve svém plánu nezapomněla a plán tak mohl být ještě účinnější.

Závěr

Postupná proměna rodiny v západní, postmoderní společnosti s sebou přinesla mnohé výzvy v podobě zvyšujícího se počtu neúplných a ohrožených rodin, které se stávají závislými na státní podpoře a poskytovatelích odborných služeb a pomoci. Nejednotný postup při řešení životních situací ohrožených dětí a rodin, rezortní roztržičnost, vysoký počet dětí v ústavní péči, malá nabídka preventivních služeb a alternativních forem práce pro rodiny s dětmi, to jsou, mimo jiné, důvody, proč dochází v současné době v České republice k transformaci péče o ohrožené děti.

Jedním ze způsobů, jak uskutečnit tuto transformaci, je zavádění inovativních metod do sociální práce s rodinou, mezi které patří i rodinná konference. Její význam spočívá ve snaze posílit rodinu a její podpůrnou síť tak, aby si v první fázi řešení svého problému uměla pomoci sama a nestala se závislou na profesionální pomoci odborníků.

Na základě obsahové analýzy rodinných plánů, které jsou hlavním výstupem rodinných konferencí, jsem zjistila, že se rodinným konferencím daří zaktivizovat podpůrnou síť rodiny a zplnomocňovat ji prostřednictvím ponechání možnosti vytvořit si vlastní plán řešení, který byl ve většině případů komplexní a bezpečný pro dítě. Výsledky analýzy také ukázaly, že rodina a její okolí přebírají zodpovědnost za plnění až 95 % úkolů. To potvrzuje snahu této metody vytvářet rodině vlastní funkční síť zdrojů pomoci s minimem povinností pro sociální pracovníky OSPOD.

Z výzkumu dále vyplynulo, že průměrná účast rodiny a jejího okolí na rodinné konferenci převažuje nad účastí odborníků v poměru 10:2 a účast dítěte na setkání je téměř stoprocentní. Rodinné konference jsou nenáročné na výběr místa konání – mohou se zorganizovat v podstatě kdekoli. Rodinám je umožněno stát se „experty“ na vlastní situaci, je jim poskytnuta šance být držiteli svých problémů. Všechny tyto skutečnosti mohou být důvodem zvyšujícího se zájmu rodin o realizování rodinných konferencí.

Aplikačním cílem diplomové práce je pomoc budovat výzkumnou evidenci, která bude použita pro vyjednávání a etablování systémové podpory pro tuto inovativní metodu práce s rodinou. Za tímto účelem zde přináším pár základních doporučení, která by se dala využít pro další výzkum rodinných plánů:

- Rozlišit a sledovat počet účastníků z řad odborníků, rodinných příslušníků a okolí (kolik kontaktů měl koordinátor k dispozici na začátku a kolik na konci přípravy rodinné konference) = rozšíření podpůrné sítě rodiny.

- Zapisovat obsah rodinných plánů do navržené nebo podobné tabulky v příloze č. 2 a zkoumat rozdělení úkolů mezi rodinou, okolím a odborníky; možnost další analýzy pro srovnání zapojení mužů do způsobů řešení v rámci rodinné konference oproti případové konferenci.

Poptávka po rodinných konferencích v České republice narůstá, jak potvrzuje kvantitativní obsahová analýza rodinných plánů a z jejích dalších výsledků se zdá, že se opravdu jedná o nástroj, který účinně podporuje fungování rodiny jako samostatné jednotky, schopné využít vlastní síly a zdroje pomoci. Pro větší rozvoj a systémovou podporu této metody v české společnosti je však zapotřebí dalších výzkumů, které přinesou hlubší poznatky v této oblasti a přesvědčí odbornou i laickou veřejnost o jejím významu.

Zdroje

- DIJKSTRA, S., CREEMERS, H. E., ASSCHER, J. J. a STAMS, G. J. J. M. 2014. *Family Group Conferencing in child welfare: A systematic review and meta-analytic study on the effectiveness of Family Group Conferencing in child welfare*. [online] University of Amsterdam, Forensic Child and Youth Care Sciences [cit. 2020-02-26] Dostupné z: https://www.wodc.nl/binaries/2384-summary_tcm28-73249.pdf
- DVOŘÁKOVÁ, Ilona. 2010. *Obsahová analýza / formální obsahová analýza / kvantitativní obsahová analýza*. [online] Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu, FF ZČU. [cit. 2020-02-26] Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/webzin_2_2010/Dvorakova__I-2-2010.pdf
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. 2008. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton. ISBN 978-807-3870-140.
- GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GIDDENS, Anthony. 2012. *Proměna intimacy: Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0175-5.
- GOJOVÁ, Alice. 2007. *Sítě a síťování*. In JANOUŠKOVÁ, Klára. (ed.) Metodické a koordinační dovednosti v sociálních službách. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7368-229-3.
- HANZL, Daniel. 2014. *Metody a techniky sociálního výzkumu*. Vysoká škola polytechnická Jihlava [cit. 2020-02-26] Dostupné z: <https://www.vspj.cz/ISBN/Opory%20%20V%C5%A0PJ/Metody%20a%20techniky%20sociálního%20výzkumu%20-%20Daniel%20Hanzl.pdf>
- HUNTSMAN, Leone. 2006. *Family group conferencing in a child welfare context*. Centre for Parenting & Research, Research, Funding & Business Analysis Division. ISBN 1 74190 0107
- INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ A.S. 2017. *Analýza inovativních služeb pro rodiny s dětmi v České republice*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-10] Dostupné z: <http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/images/soubory/Analyza-inovativnich-postupu-a-sluzeb-pro-rodiny-a-deti-v-Ceske-republice2017.pdf>
- JIRÁSEK, A., J. ŽENÍŠKOVÁ a G. PAVLÍKOVÁ. 2015. *Evaluační analýza pilotního projektu rodinných konferencí*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-21] Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/EVALUACNI-ANALYZA_RK.pdf
- JOKLOVÁ, Klára. 2015. *Rodinné konference – nový přístup pro práci s rodinou*. Sociální práce/Sociální práce, č. 2 (příloha), s. 30-31. ISSN 1213-6204.

JURTÍKOVÁ, Michaela. 2013. *Rodinné skupinové konference*. Sociální práce/Sociální práce. č. 1, s. 83-91 ISSN: 1213-6204.

JŮZOVÁ KOTALOVÁ, Kristýna. 2018. *Transformace systému péče o ohrožené děti*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-17] Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Inovace_Praha_PPT_Kristyna_Juzova_Kotalova.pdf

KOMÁRKOVÁ, Tereza, 2015. *Síťování v praxi sociálních pracovníků*. [online] [cit. 2020-01-30] Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Sitovani-prezentace.pdf>

KOVAŘÍK, Jiří. 2003. *Posuzování potřeb ohroženého dítěte*. In MATOUŠEK, O. a kol.: *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s. 201-230. ISBN 80-7178-548- 2.

KRAUS, Blahoslav. 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. 2001. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. 2017. *Zpráva o rodině 2017 – od materiálního zajištění po (harmonické) rodinné vztahy*. [online] Praha: VÚPSV, v. v. i. [cit. 2020-02-10] Dostupné z: <https://www.czechdemography.cz/res/archive/005/000654.pdf?seek=1543991124>

KÜNG, Hans. 2019. *Žena v dějinách křesťanství*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-808-0.

LATA centrum rodinných konferencí. *Vzdělávání*. [online] © Lata - programy pro mládež a rodinu, z.ú. — Senovážné nám. 24, Praha 1 [cit. 2020-02-24] Dostupné z: <http://www.lata.cz/vzdelavani/>

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. [online] 1992. ČR. [cit. 2020-02-21] Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/vladni-dokumenty/lzps_1.pdf

MATĚJČEK, Zdeněk. 1989. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum. ISBN 08-056-89.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. 2016. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2013. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. 2014a. *Podpora rodiny: Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0697-2.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. 2014b. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: V kontextu plánování péče*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0522-7.

METODICKÉ DOPORUČENÍ MPSV č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-19] Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-3.pdf/fcef2282-ad50-7103-df72-13ad7329a12a

MEIJER, E., SCHOUT, G. a T. ABMA. 2019. *Family Group Conferences in coercive psychiatry: understanding relational dynamics by plugging in Bourdieu*. European Journal of Social Work. ISSN: 1369-1457.

MOŽNÝ, Ivo. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-8642-905-9.

MOŽNÝ, Ivo. 2008. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-87-8.

MPSV. 2014. *Manuál implementace vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte pro orgány sociálně-právní ochrany*. [online] Praha: MPSV[cit. 2020-03-05] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/manual_010415.pdf/4973fda4-4d2d-7671-68d6-ae11acbca619

MULLALY, P. Robert. 1993. *Structural Social Work: Ideology, theory and practice*. Ontario: McClelland & Stewart Inc. ISBN 0-7710-6673.

MYNARSKA, M., RIEDER, B., JASCHINSKI, I., KRIVANEK, D., NEYER, G., OLÁH, L. 2015. *Major risks, future challenges and policy recommendations. Changing families and sustainable societies: Policy contexts and diversity over the life course and across generations*. Families and Societies Working Papers, č. 49. [cit. 2020-02-10] Dostupné z: <http://www.familiesandsocieties.eu/wpcontent/uploads/2015/11/WP49MynarskaEtAl2015.pdf>

NAVRÁTIL, Pavel a kol. 2014. *Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-7505-4.

NOVOTNÁ, Jana, 2014. *Teorie sociální práce*. Vysoká škola polytechnická Jihlava. ISBN 978-80-87035-96-2

ODBOR RODINY A OCHRANY PRÁV DĚTÍ. 2012. *Reforma systému péče o ohrožené děti a novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-17] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/novela_ZSPOD.pdf/11b3cf7a-5403-6d47-eb52-3506cd897b8a

PAVLÍKOVÁ, Gabriela a Pavla VITÁČKOVÁ. 2015. *Pravidla a postupy odborné přípravy koordinátorů rodinných konferencí*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-24] Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Metodika-RK_pripava-KOORDINATOR.pdf

PAVLÍKOVÁ, Gabriela a Cyril ZÁKORA. 2015. *Pravidla a postupy odborné přípravy administrátorů rodinných konferencí*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-24] Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Metodika-RK_pripava-ADMINISTRATOR.pdf

- PAVLÍKOVÁ, G., MARTÍNKOVÁ, K. a J. ŽENÍŠKOVÁ. 2015. *Metodika Rodinných konferencí*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-21] Dostupné z: [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Metodika-RK\(1\).pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Metodika-RK(1).pdf)
- POLÁČKOVÁ, Lýdia a kol. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. [online] Ostrava: Ostravská Univerzita. [cit. 2020-01-30] Dostupné z: http://projekty.osu.cz/metakor/dok/met_prirucka_tsp.pdf
- PÖTHE, Petr. 1996. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G. ISBN 80-901896-5-2.
- PRÁVO NA DĚTSTVÍ. *Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice*. [online] ©2013-2020 MPSV. [cit. 2020-02-19] Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/projekty/ukoncene-projekty/>
- PRÁVO NA DĚTSTVÍ. *Rodinné konference*. [online] ©2013-2020 MPSV. [cit. 2020-02-24] Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/projekty/systemova-podpora-procesutransformace-systemu-pece-o-ohrozene-deti/klicove-aktivity-1/rodinne-konference/>
- PRÁVO NA DĚTSTVÍ. *Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny*. [online] ©2013-2020 MPSV. [cit. 2020-02-19] Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/projekty/ukoncene-projekty/systemova-podpora-procesu-transformace-systemu-pece-o-ohrozene-deti/>
- PRÁVO NA DĚTSTVÍ. *Ukončené projekty*. [online] ©2013-2020 MPSV. [cit. 2020-02-17] Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/projekty/ukoncene-projekty/>
- PRÁVO NA DĚTSTVÍ. 2015. *Příběhy rodinných konferencí*. [online] Praha: MPSV. [cit. 2020-02-21] Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Pribehy-RK.pdf>
- REICHEL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.
- RIEDER, B., PHILIPOV, D. a B. RENGS. 2017. *Vulnerability of families with children: experts' opinions about the future and what families think about it*. [online] Families and Societies Working Papers, č. 65. [cit. 2020-02-10] Dostupné z: <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2017/01/WP65-RiedererPhilipovRengs2017.pdf>
- RK centrum. *Úvod*. [online] rk-centrum.cz © 2016 [cit. 2020-02-24] Dostupné z: <http://www.rk-centrum.cz/>
- SINGLY, Francois de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-249-1.
- SOBOTKOVÁ, Irena. 2001. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-559-8.
- SOCIOFAKTOR S.R.O. 2013. *Sociodemografická analýza – Mapy rozložení ohrožení dětí a rodin v ČR*. [online] Praha: MPSV [cit. 2020-02-17] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/15675/SOCDEM_ANALYZA_OHROZENE_DETI.pdf

SOCIOTRENDY. 2015a. *Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi*. ISBN 978-80-87742-13-6.

SOCIOTRENDY, 2015b. *Metodická příručka vytváření komplexního systému služeb pro rodiny a děti – metodika síťování*. ISBN 978-80-87742-14-3.

SURYNEK, Alois. 2001. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press. ISBN 2001. 80-7261-038-4.

ŠŤASTNÁ, Jaroslava. 2019. *Koncept zplnomocnění a participace v sociální práci*. In: socialniprace.cz [online] květen 2019. [cit. 2020-01-30] Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=1203>

ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A SVOBOD. [online] 1950. Řím. [cit. 2020-02-21] Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/umluva.pdf>

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE. [online]. 1989. New York [cit. 2020-02-17] Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

VAN PAGÉE, Rob. 2014. *Transforming care: The new welfare state*. [online] European Forum for Restorative Justice Newsletter, 13(2), 1–4. [cit. 2020-02-21] Dostupné z: https://www.eigenkracht.nl/assets/uploads/2015/05/20140000_Transforming_Care_The_new_welfare_state_RvPag%C3%A9-EU-Forum-Rest.Justice.pdf

Vyhláška č. 473/2012 Sb. - Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2020-02-17] Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. [cit. 2020-02-17] Dostupné z: URL:<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp>

ŽENÍŠKOVÁ, J., PAVLÍKOVÁ, G. a K. MARTÍNKOVÁ. 2015. *Pravidla a postupy odborné přípravy OSPOD v oblasti rodinných konferencí*. [online]. Praha: MPSV [cit. 2020-02-26] Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Metodika-RK_prip_rava-OSPOD.pdf

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Počet účastníků celkem

Tabulka č. 2: Počet rodinných účastníků

Tabulka č. 3: Počet účastníků z okolí

Tabulka č. 4: Počet odborníků

Tabulka č. 5: Otázky rodinných plánů

Tabulka č. 6: Problémové okruhy

Tabulka č. 7: Zapojení členů rodiny

Seznam grafů

Graf č. 1: Počet RK během let

Graf č. 2: Počet RK během měsíců

Graf č. 3: Počet RK podle krajů

Graf č. 4: Počet RK podle měst/obcí

Graf č. 5: Počet RK podle místa konání

Graf č. 6: Účast rodiny na RK

Graf č. 7: Účast odborníků na RK

Graf č. 8: Rozdělení úkolů

Graf č. 9: Rozdělení úkolů v rodině a okolí

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Mapa míst konání RK

Seznam zkratek

DD – Dětský domov

DDŠ – Dětský domov se školou

DDÚ – Dětský diagnostický ústav

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NNO – nestátní nezisková organizace

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PAS – Poruchy autistického spektra

PMS – Probační a mediační služba České republiky

PP – Pěstounská péče

Pr – Pracovník/nice

RK – rodinná konference

SAS – Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

SPr – Sociální pracovník/nice

ZŠ – Základní škola

Seznam příloh

Příloha č. 1: Originální podoba rodinného plánu (č. 29)

Příloha č. 2: Přesná podoba šablony rodinného plánu

Příloha č. 3: Příklad postupu hodnocení na konkrétním případě u plánu č. 29

Příloha č. 1: Originální podoba rodinného plánu (č. 29)

2/2017 PLÁN RODINY K.

Tento plán byl dojednáán na rodinné konferenci dne **x. x. 2017** od **x hod** v **prostorách mateřského centra X. ve městě Y.**

Cílem rodinné konference bylo domluvit:

Jak zajistit péči v rodině o děti A. a D.?

Účastníci rodinné konference byli:

A. – dítě
D. – dítě
A.B. – otec
P. – sestra
N. – sestra
B.B. – švagr
B.C. – strýc
D.B. – teta
D.C. – švagrová

V úvodní a závěrečné části setkání byly přítomny sociální pracovnice OSPOD paní XX. a paní XY., pracovnice Diamantu paní YY., pracovnice DDÚ paní YX. (doprovod kluků na cestě z DDÚ, po úvodní části odjela) a koordinátorka rodinných konferencí paní X.

PLÁN

Rodina se společně dohodla na těchto bodech plánu:

- O pěstounskou péči dětí A. a D. zažádají teta a strýc. Mají rodinný dům, ve kterém by kluci měli samostatný pokoj. V týdnu od 6. března 2017 budou kontaktovat paní XX. z OSPOD ve městě J. Kontakty na paní XX. předány.
- Strýc dětí A. a D. dohlídne na školní docházku. Kluci by navštěvovali ZŠ T.G.M. ve městě Y. Strýc je bude do školy vozit autem. Domluví se s učiteli, aby mu dali vědět, kdyby kluci chyběli ve vyučování.
- Sestra N. zařídí klukům kroužky. Společně s jejími dětmi budou chodit do místního Sokola.
- Dětem A. a D. bude nastaven pevný pravidelný režim – vstávání, příprava do školy, obědy doma, večerka do 20:30–21:00 – dohlédne strýc a teta. Spolupráce s Kompasem do doby, než se situace kluků stabilizuje.
- Sestry P. a N. zajistí víkendové setkání rodiny u strýce a tety.
- Sestra P. bude pomáhat klukům s učivem. Zapojí i ostatní členy rodiny, např. s angličtinou pomůže přes skype N.
- Otec kluků může kluky u svého bratra kdykoliv navštěvovat.
- Švagrová dětí A. a D. nabízí klukům možnost procházek v neděli.
- V pondělí 6. března 2017 zavolá strýc kluky do DDÚ a domluví s nimi, že kluci u něj a tety budou trávit jarní prázdniny.

Účastníci se shodli na tom, že další setkání proběhne v červnu 2017. Rodině ho pomůže zorganizovat koordinátorka paní X. Účastníci se chtějí setkat ve stejném složení a na stejném místě.

Plán schválily sociální pracovnice OSPOD Jaroměř paní XX. a paní XY.

Plán dle originálního zápisu přepsala:

Paní X.
koordinátorka rodinných konferencí
prijmenix@rk-centrum.cz
mobil: xxx xxx xxx

Příloha: originální plán z rodinné konference s podpisy účastníků

místo, x. x. 2017

Příloha č. 2: Přesná podoba šablony rodinného plánu

Rodinný plán č. 29 (2017)

Datum konference: x. x. 2017

Místo: Y., mateřské centrum X.

Účastníci: 14

9 rodina – děti 2x A. a D., otec, sestry P., N., švagrová, švagr, strýc, teta

5 odborníci – SPr OSPOD 2x, Pr Diamant, Pr DDÚ, Koo

Cíl/Otázka: Jak zajistit péči v rodině o děti A. a D.?

Rodinný plán:

Problémový okruh	Konkrétní opatření	Kdo	Kdy	Poznámky
Péče o děti	Žádost o svěření dětí do PP – kontaktování SPr OSPOD	Strýc a teta	V týdnu od 6. března 2017	Mají rodinný dům a v něm samostatný pokoj, ve kterém by děti mohli být
Škola	Navštěvovali by ZŠ v Náchodě	Děti A. a D.		
	Dohled nad školní docházkou, vození dětí do školy autem	strýc		
	Pomoc dětem s učivem	Sestra P.		
Volný čas	Zařízení kroužku pro děti (místní Sokol)	Sestra N.		
	Nabídka procházek s dětmi	Švagrová děti	Neděle	
Pravidla / denní režim	Nastavení pevného pravidelného režimu pro děti – vstávání, příprava do školy, obědy doma, večerka do 20:30–21:00	Děti A. a D.		
	Dohled nad dodržováním režimu dětmi	Strýc a teta		
Odborná pomoc	Spolupráce s organizací Kompas	Strýc a teta, děti	Do doby, než se situace dětí stabilizuje	
Kontakt s dětmi	Zajištění víkendových setkání rodiny u strýce a tety	Sestry P. a N.		
	Navštěvování svých dětí u strýce (svého bratra)	Otec	Může kdykoli	
Prázdniny	Pobyt dětí u strýce a tety o jarních prázdninách – zavolání do DDÚ a domluvení	Strýc	V pondělí 6. března 2017	

Další setkání: Účastníci se shodli na tom, že další setkání proběhne v červnu 2017. Rodině ho pomůže zorganizovat Koo. Účastníci se chtějí setkat ve stejném složení a na stejném místě.

Moje poznámky/otázky:

Příloha č. 3: Příklad postupu hodnocení na konkrétním případě u plánu č. 29

Rodinný plán č. 29 reagoval na otázku „Jak zajistit péči v rodině o děti A. a D.“ Tato otázka spadá do kategorie „péče o děti“ a pomyslně si ji označím písmenem „A“. V rodinném plánu se objevilo sedm problémových okruhů/kategorií – péče o děti, škola, volný čas, pravidla / denní režim, odborná pomoc, kontakt s dětmi a prázdniny.

Konkrétním opatřením u kategorie „péče o děti“ byla žádost o svěřeni dětí do pěstounské péče ze strany tety a strýce dětí. Zde se jméno kategorie problémového okruhu neliší od jména kategorie, kam spadá otázka. V takových případech je jasné, že lze takovému problémovému okruhu přiřadit stejné písmeno jako otázce, protože svým obsahem řeší odpovídající téma. V tomto případě rodina odpověděla na otázku, jak zajistit péči o děti tím, že se tohoto úkolu chtějí zhostit strýc s tetou prostřednictvím pěstounské péče.

Konkrétní opatření pod kategorií „škola“ se zabývalo výběrem školy pro děti, kterou by navštěvovaly, kdo bude držet dohled nad školní docházkou dětí, kdo je bude vozit do školy a kdo jim bude pomáhat s učením. Jméno této kategorie už je jiné než v předchozím případě, přesto bych si u ní napsala písmeno „A“, protože s kategorií otázky „péče o dítě“ také úzce souvisí.

Další kategorie problémového okruhu „volný čas“ řešila zařízení volnočasového kroužku pro děti a nabídku nedělních procházek s dětmi ze strany jejich švagrové. Z literatury (Matoušek, Pazlarová, 2014b, s. 132) víme, že pro dostatečný rozvoj osobnosti je zapotřebí podnětné prostředí, a možnost zúčastnit se zájmových aktivit je jednou z důležitých cest, jak tento rozvoj v dětech podpořit. Dle mého názoru se tedy také jedná o způsob péče o děti, a proto bych i této kategorii problémového okruhu přiřadila písmeno „A“.

Kategorie s názvem „Pravidla / denní režim“ se zabývala nastavením pravidelného režimu pro děti – vstávání, příprava do školy, obědy, večeře, a tím, kdo bude dohlížet na to, jak její děti dodržují. Podle autorů Matouška, Pazlarové a kol. (2014a, s. 88–90) je pro děti obecně dobré, pokud mají ve svém životě nastavená jasná pravidla, hranice a konzistentní režim a vidí je jako důležitou součást péče o děti. S otázkou tedy souvisí a připsala bych i této kategorii písmeno „A“.

U kategorie „odborná pomoc“ se jednalo o spolupráci strýce, tety a dětí se střediskem výchovné péče Kompas, které se zaměřuje na poradenství, krizovou intervenci, rodinné konzultace a jednorázovou i dlouhodobou péči o rodiny s různými (nejen výchovnými) problémy s dětmi. Konkrétní opatření v této kategorii tedy také souvisí s péčí o děti a napsala bych si u ní písmeno „A“.

V kategorii „kontakt s dětmi“ se však řeší zajištění víkendových setkání rodiny u strýce s tetou a návštěvy otce dětí u svého bratra (strýce dětí). Tomuto opatření bych písmeno „A“ nutně nepřiradila, protože se nejedná v první řadě o přímou péči o děti, pouze o návštěvy, to však podle mého názoru neznamená, že takové opatření nemá v rodinném plánu co dělat, přestože není bezprostřední odpovědí na otázku. Své místo v plánu zajisté má, jen jej chápu jako určité rozšíření plánu, něco navíc, s čím přišla rodina ze své vlastní iniciativy.

Poslední kategorií jsou „prázdniny“. Zde se jedná o zajištění pobytu dětí u strýce s tetou během jarních prázdnin. Toto opatření lze chápat dvěma způsoby – může být interpretováno jako v předchozím bodě, tedy že je to vlastní nápad rodiny, anebo souvisí s otázkou zajištění péče o děti, protože strýc s tetou tuto péči dětem zajistí právě během jarních prázdnin. Ve svém hodnocení jsem se přiklonila ke druhé možnosti a napsala jsem si u této kategorie písmeno „A“.

Tento plán tedy splnil zadání, protože opatření v problémových okruzích souvisela s položenou otázkou.